№ 101 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 13 ՄԱՅԻՍԻ

1910

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, 13 ՄԱՅԻՍԻ № 101

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տելեֆոն № 253.

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տելեֆոն № 253

ՄՇԱԿ

Հասցէն. ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
TIFLIS, Rédaction «MSCHAK».

ՄԱՅԻՍԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՋԵՒ ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ
7 ՌՈՒԲԼԻ

12 ամսվ.՝ 10 ր., 6 և 7 ամսվ. 6 ր., ամսակ. 1 ր. Ամերիկա՝ տարեկան 6 դոլլար, Եւրոպա՝ 32 ֆր., Պարսկաստան՝ 10 ր., Թիւրքիա՝ 120 ղրուշ։
Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաեւ հին հասցէն, նոյնպէս և 40 կոպ. (կարելի է և նամակադրոշմով)։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են. I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպ., վերջին երեսի վրա՝ 10 կոպ.։ Կովկասից դուրս յայտարարութիւնները ընդունվում են բացառապէս Торг. Домъ „Л. и Э. Метцль и К°" ֆիրմայի միջոցով Մոսկվայում, Պետերբուրգում և Վարշավայում։
ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Սարուխանօվ-Կուրինսկի Ակցիօներական Ընկերութեան Վարչութիւնը

ՁԵՌՆԱՐԿԵԼՈՎ ՇՈՒՇՈՒ ԵՐԿԱԹՈՒՂՈՒ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ

սրանով յայտնում է ի գիտութիւն ընդհանրութեան, որ սոյն 1910 թ.ի մայիսի 5-ից սկսած վաճառվում են ակցիաները հետեւեալ պայմաններով.

1) Իւրաքանչիւր ակցիայի իսկական գինը 50 ռուբլի է։

2) Ստորագրվելիս ընդունվում է իսկական գնի 20% վճարը, իսկ մնացած 80%-ը իւրաքանչիւր 1 ամսից յետոյ 10-ական տոկոսով։ Մուծած գումարի համար տրվում է ժամանակաւոր անդորրագիր, որը՝ ամբողջ գումարն ընդունելուց յետոյ՝ փոխարինվում է ժամանակաւոր վկայականներով։

3) Ակցիաների ստորագրութիւններ ու վճարներ ընդունվում են.
Պետերբուրգ՝ Մեժդունարօդնի բանկում։
Մոսկվա՝ նոյն բանկի բաժանմունքում։
Բագու՝ նոյն բանկի բաժանմունքում։
Բալախանի՝ նոյն բանկի բաժանմունքում։
Թիֆլիս՝ Ազովսկօ-Դոնսկի բանկում։
Ելիսաւետպօլ՝ նոյն բանկի բաժանմունքում։
Շուշի՝ Փոխադարձ Վարկում (Վզայիմնի Կրեդիտում)։
Նուխի՝ Թիֆլիսի Առեւտր. բանկի բաժանմունքում։
Նուխի՝ Տեղական Փոխադարձ Վարկում (Վզայիմնի Կրեդիտ)։
Ախալքալաք՝ Ռուսսկօ-Կիտայսկի բանկում։
Կոկանդ՝ նոյն բանկի բաժանմունքում։
Սամարղանդ՝ նոյն բանկի բաժանմունքում։
Վլադիկավկազ՝ Տեղական Փոխադարձ Վարկում (Վզայիմնի Կրեդիտ)։

4) Ստորագրութիւնը կը շարունակվի երկու ամիս՝ սկսած մայիսի 5-ից, որից յետոյ կը դադարեցվի։ 200-ից աւել ակցիա ուզողներին բաւարարութիւն կը տրվի վարչութիւնից ստորագրութիւնների ընդհատումից յետոյ, եթէ միայն բոլոր ակցիաները բաժանված չը լինեն։

5) Ստորագրութիւնն ընդունվում է ժամը 10-ից մինչև 2-ը ցերեկվայ։

6) Ընկերութեան կանոնադրութիւնը Բարձրագոյնս հաստատված է 1909 թ.ի յունվարի 23-ին։

7) Երկաթուղու գործի հետ ծանօթանալ և առհասարակ որեւէ տեղեկութիւն իմանալ ցանկացողները կարող են դիմել անձամբ կամ գրաւոր Սարուխանօվ-Կուրինսկի Ակցիօներական Ընկերութեան գրասենեակը՝ Բագու, Մօլօկանսկայա փողոց, տուն Սպադօլեկկիս № 17, ամեն օր՝ ցերեկվայ ժամը 10-ից մինչև 2-ը, բացի տօն օրերից։

Վարչութեան դիրեկտորներ՝ { Դ. Ս. Ս. Հ.-Ձ.-Ա. Թաղիեվ, Ս. Ի. Բիլսկի, Դ. Բ. Աւան-Իւզբաշեան.

Դիրեկտոր-Կարգադրիչ՝ Մ. Մ. Սարուխանեան

(հ. կ.) (ա) 511. 5—3

ՊԱՍՏԱՌՆԵՐ
(ОБОИ)
ԵՂԲ. ՏԱՐՆՕՊՕԼ
ՖԱԲՐԻԿԱՅԻ
8 կ. սկսած մինչև 6 ր. իւրաքանչիւր փաթեթը (ռուլօ)։
Ունի պահեստներ Ռուսաստանի բոլոր մեծ. քաղաքներում։
ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔԸ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ
Գօլօվինսկի պր., 21, Արտիստ. Ընկ. շինութ.
Տելեֆօն № 355.
ԳՆԵՐԸ ՖԱԲՐԻԿԱՅԻՆ
ՆՄՈՒՇՆԵՐԸ ՁՐԻ
(հ.շ.) (ա.) 310. 50—15

ԲԺԻՇԿ
Ա. Մ. ՄԿՐՏՉԵԱՆՑ
Նախկին ասիստենտ Մոսկվայի Կայսեր. Համալս. կնախօսական կլինիկայի։ Կանացի հիւանդութիւններ և մանկաբարձութիւն։ Բժշկութեան ֆիզիկական մեթոդներ։ Ընդունելութիւնն ամեն օր՝ առ. ժամը 11—12. Բէբուտօվսկայա, 58. Մայիսի 20-ից ընդունում է ԷՍՍԵՆՏՈՒԿԻՈՒՄ (Главн. кур. д. Курмояровыхъ), Կիսլօվօդսկում և Պեատիգօրսկում (հասցէն տեղեկանալ գրուպպայի գրասենեակում)։
(օ. մ.) (առ.) 469. 10—7

ՀԱՅԵՐԸ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԸ

Երբ Պարսկաստանում սկսվեց ազատագրական շարժումը, հարց ծագեց, թէ այդ երկրում հայ ժողովուրդը, որի ամբողջ քանակութիւնը 70,000 հոգուց աւելի չէ, այն էլ ցրված ահագին տարածութեան վրա, հեռաւոր անկիւններում ի՞նչ դիրք և ուղղութիւն պէտք է բռնէ այդ շարժման մէջ։

Բնիկ հայ ազգաբնակութիւնը, որի գլխով դարերից ի վեր անցել են շատ աղէտներ և փորձանքներ, կասկածանքով էր նայում ազատագրական շարժման տեւականութեանը և պեսսիմիստ ոգով էր համակված, ուստի և հակումն էր ցոյց տալիս չէզոք դիրք բռնելու։ Նա փորձառութեամբ գիտէր, որ ամենափոքր անաջողութեան դէպքում բոլոր հարուածները թէ աջից և թէ ձախից պէտք է իր գլխին իջնեն. նա փորձառութեամբ գիտէր. թէ Պարսկաստանի մուսուլման ժողովուրդը դեռ այնքան խոր խարխափում է կրօնական ֆանատիկոսութեան խաւարի մէջ, որ անկարող է ըմբռնել ազատագրութեան, ազատութեան, հաւասարութեան մասին քարոզները և նրանցից առաջ եկող բարիքները։ Եւ նա, կրկնում ենք, տրամադիր էր զգուշաւոր, խոհեմ ուղղութիւն բռնել։

Բայց այդպէս չէին մտածում ծայրայեղ և գլխաւորապէս եկւոր, ոչ բնիկ գործողները։ Նրանք անպատճառ կամենում էին, որ Պարսկաստանում փոքրամասնութիւն կազմող հայը ներգործական դեր կատարող հանդիսանայ, որ նա լինի շարժման ղեկավարը։ Եւ այդ ինքնակոչ «փրկիչներն» իրանց գործելակերպով կարողանում էին յաճախ շատ անախորժութիւններ և վտանգաւոր դրութիւններ ստեղծել հայ ժողովրդի համար թէ պարսիկների և թէ օտարների առաջ։ Եւ այդ սխալ ուղղութեան հետեւանքով, ինքնակոչ «փրկիչները» ստեղծեցին նոյնիսկ Թէհրանում լրագրական մի օրգան միջազգային քաղաքականութիւն շօշափող հարցերի ծրագրով, այսինքն սկսեցին զբաղվել քաղաքականութեամբ, որից հայերը պէտք է ամեն կերպ խոյս տային։

Թէ հայերը Պարսկաստանում իբրև կուլտուրապէս աւելի զարգացած մի ժողովուրդ, իբրև սորկութեան դէմ մաքառող մի տարր պէտք է նպաստէին ազատագրական շարժման, պէտք է աջակցէին սահմանադրական ռէժիմի հաստատութեան, այդ մասին, ի հարկէ, ոչ ոք հակակարծիք լինել չէ կարող. բայց հայերը, իբրև մի բուռն ժողովուրդ, ցրված աստանդական այս և այն անկիւնում, անջատված իրարից, պէտք է գործեն խոհեմութեամբ, զգուշութեամբ, որպէսզի զանազան այլ տարրեր չը գրգռվեն նրանց դէմ և իրանց վրէժխնդրութեան կէտ նպատակ չը շինեն։

Պէտք է ասել, որ հայ ժողովուրդը Պարսկաստանում այդպէս էլ շարժվեց միալով անպայման համակրող ազատագրական շարժման. նա աշխատում էր չը գրգռել զանազան տարրերը և չը բերել իր գլխին փորձանքներ։ Եւ եթէ եղան ծայրայեղութիւններ, եղան անխոհեմ, պախարակելի քայլեր, դրանց կատարողները եղան եկւոր «փրկիչները». մարդիկ, որոնք ոչ մի կապ չունեն բնիկ հայ ազգաբնակութեան հետ։ Դժբաղդաբար, շատերը չեն տեսնում տարբերութիւնը, այլ անխտիր ամեն բան վերագրում են հայ ժողովրդին։

Եւ այն, ինչ որ շատ հեշտ էր գուշակել, ինչ որ հայ ժողովուրդն ինքը բնազդով նախատեսում էր, արդէն սկսում է ծայր տալ, իրագործվել։ Ռէակցիօնական և ֆանատիկոս տարրերը Պարսկաստանում ուժեղանում են և իրանց առաջին հարուածները տեղում են հայերի և հրէաների վրա։ Հեռագրական տեղեկութիւնները արդէն հաղորդեցին, որ Սուլթանաբադում հայերի ջարդ է տեղի ունեցել, իսկ Համադանում՝ հրէաների։

Պարսկաստանը ներկայումս գտնվում է կատարեալ անարխիայի մէջ. չը կայ հաստատ, ուժեղ կառավարութիւն, սահմանադրական ռէժիմը չէ արմատացել, ռէակցիոն տարրերը զօրեղանում են. ռուսական զօրքը շարունակում է մնալ երկրում և նա է միակ ոյժը, որ, վտանգի րօպէներում, ջարդերի վտանգի րօպէներում, կարող է զսպել գազանացած կրքերը, կարող է զսպել ֆանատիկոս ամբոխը։

Հայերի անելիքը Պարսկաստանում շատ պարզ է. լօյալ կերպով և օրինաւորութեան բոլոր սահմանների մէջ նպաստել սահմանադրական ռէժիմի հաստատութեան, բայց հեռու մնալ քաղաքական աւանտիւրաներից։

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պետերբուրգ, 11 մայիսի

Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութեան Դումա մտցրած օրինագիծը սահմանում է ի միջի այլոց հետեւեալը. համալսարանները գտնվում են ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրի գլխաւոր հրամանատարութեան և ընդհանուր ղեկավարութեան ներքոյ. համալսարանների գործունէութեան մերձաւոր վերահսկողութիւնը յանձնվում է ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձուին, որի կօնտրօլին համալսարանի գործունէութիւնը ենթակայ է նրա բոլոր մասերում. արտակարգ դէպքերում հոգաբարձուն գործադրում է բոլոր անհրաժեշտ միջոցները, թէկուզ նրանք դուրս գային նրա իշխանութեան սահմաններից։ Ընտրովի ռէկտորը համալսարանի պատասխանատու ներկայացուցիչ է հանդիսանում. արտակարգ դէպքերում ռէկտորը ձեռք է առնում հարկաւոր միջոցներ, թէկուզ նրանք վեր լինէին իր իշխանութիւնից, անյապաղ զեկուցում տալով այդ միջոցների մասին հոգաբարձուին։ Ռէկտորն ընտրվում է օրդինար պրոֆէսօրներից, հաստատվում է մինիստրի կողմից, նշանակվում է 3 տարի ժամանակով Բարձրագոյն հրամանով։ Չը հաստատված թեկնածուն չէ կարող նորից ընտրվել խորհրդից։ Ընտրված թեկնածուին երկրորդ անգամ չը հաստատելու դէպքում ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրն է նշանակում օրդինար պրոֆէսօրներից 3 տարով։ Համանման են պրօրէկտորի և դէկանների ընտրութեան կանօնները։ Ֆակուլտէտները դասաւորում են կուրսերը ուսումնական տարիների համեմատ, քննում են պրօգրամները, կազմում են սեմինաբիաներ սարքելու և գիտական շրջանների կանօնները, թոյլատրում են առանձին գործեր, ուսանողներ և օտար ունկնդիրներ ընդունելու, թոշակներ և նպաստներ նշանակելու մասին, տալիս են խորհրդի հաստատութեամբ գիտական աստիճաններ։ Համալսարանի խորհուրդը կազմվում է միայն օրդինար պրոֆէսօրներից։ Կատարեալապէս գիտական շրջանով է սահմանափակվում շփումն ուսանողների և պրոֆէսօրների միջև։ Ուսանողները կարող են ընդհանուր հիմունքի վրա կազմել ընկերութիւններ և սարքել ժողովներ, սակայն միայն համալսարանի պատերից դուրս, իսկ նրա պատերի մէջ թոյլ չեն տրվի ոչինչ ուսանողական ժողովներ, բացի սովորական պարապմունքներից՝ դասախօսութիւններ լսելու և գործնական զբաղմունքների համար։ Ի շեղումն ընդհանուր պետական լեզուից դասաւանդութիւնը թոյլատրվում է Իւրիեվի համալսարանի համար աստուածաբանական ֆակուլտետում։ Վարշավայի համալսարանի համար՝ լեհական լեզուն և լեհական գրականութիւնը թոյլատրվում են լեհերէն լեզուով։ Հրէաների ընդունելութեան սահմանափակումը համալսարանում պահպանում է իր ոյժը։ (Հ. Գ.)

Հելսինգֆորս, 11 մայիսի

Ժառանգութեան գրամագլուխների վրա տուրք նշանակելու Բարձրագոյն առաջարկութիւնը մերժվեց սէյմից։ (Հ. Գ.)

Լօնդօն, 11 մայիսի

Անգլիական մամուլի կարծիքով Վիլհէլմ կայսրի այցելութիւնը Անգլիա, նաև նրա տեսակցութիւնը Պիշօնի հետ՝ մեծ նշանակութիւն ունեն ընդհանուր խաղաղութեան տեսակէտից։ (Հ. Գ.)

Վաշինգտօն, 11 մայիսի

Սենատը 130 միլիօն յատկացրեց նաւատորմի համար, ի թիւս որոց երկու «Դրէդնաուտ» կառուցանելու համար։ Այս գումարը երեք միլիօն դոլլարով աւելի է այն ամենամեծ գումարից, որ երբեւիցէ յատկացրել է պալատը։ (Հ. Գ.)

Նիմ, 11 մայիսի

Մասսիլիանին մօտ բանակում երէկ երեկոյեան 80 պահեստի զինւորներ հրաժարվեցին գիշերել վրաններում, հեռացան բանակից ժ. 11-ի մօտերը և զէնքերով ու իրերով գնացին ոտով Նիմ, երգելով յեղափոխական երգեր։ Նիմում պահեստները գնացին ոստիկանապետի մօտ, սակայն ճանապարհին նրանց առաջը կտրեցին երկու վաշտ զինւորներ և տարան նրանց զօրանոց, որտեղից առաւօտեան ուղարկեցին բանակը։ (Հ. Գ.)

Սմօլենսկ, 11 մայիսի

Պօրեչենի գաւառի Պօլօզախ գիւղում մի գեղջկուհի ծնեց չորս տղայ։ Մայրը և երեխաները առողջ են։ (Հ. Գ.)

Մադրիդ, 11 մայիսի

Թագաւորի ամուսնութեան օրը նետված ռումբի զոհերի արձանի մօտ երէկ պայթեց մի ռումբ։ Պարզվեց, որ ռումբը պայուսակով տանում էր Բարսէլօնայից եկած 17-ամեայ մի անիշխանական, որը, վիրաւորվելով ոտքից ու երեսից, հետապնդման ժամանակ անձնասպան եղաւ։ (Հ. Գ.)

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

Կ. Պօլիս, 11 մայիսի

Հովանաւորող պետութիւններին ուղղած նոր նօտայում Բ. Դուռը մատնանշում է, որ կրետացիների երդումը, որը մեծ պետութիւնները ապօրինի ընդունեցին, ոչ միայն արգելք է հանդիսանալու մահմէդական պատգամաւորներին մասնակցել կրետական ազգային ժողովում, այլ և զրկում է մահմէդական դատաւորներին և մահմէդական միւս հաստատութիւններին իրանց պարտականութիւնները կատարելու հնարաւորութիւնից, և որ շարունակվել չէ կարող։

Եկաւ Հիլմի փաշան Եւրօպա կատարած ճանապարհորդութիւնից։ (Հ. Գ.)

Վիեննա, 11 մայիսի

«Կօր. Բիւրօյին» հեռագրում են Կ. Պօլսից. «Զինւորական մինիստրութիւնը կտրականապէս հերքում է տեղական և արտասահմանեան լրագիրների հաղորդած այն տեղեկութիւնը, իբր Ալբանիայում կռիւների մէջ գերի են ընկել երկու աւստրիական օֆիցէր»։ (Հ. Գ.)

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

Ուրմիա, 11 մայիսի

Սօուջ-Բուլաղից հաղորդում են, որ պրինց Իմամ-Կուլին, անկարող լինելով ճնշել քիւրդերի անկարգութիւններն ու աւազակութիւնները, հեռացաւ քաղաքից, որին ներկայումս կառավարում է քիւրդական բէկ Ղազի-Ֆէտահը։ (Հ. Գ.)

Բերլին, 11 մայիսի

«Բերլ. Տագ.»-ի մէջ մի յօդուած է տպված Պարսկաստանի բաց դռների մասին։ Լրագիրը ասում է, թէ Պարսկաստանի հետ կապված պայմանագրից հետեւում է, որ Ռուսաստանի և Անգլիայի քաղաքական վերաբերմունքը դէպի Պարսկաստանը կրում է առանձին բնաւորութիւն և ստեղծում է երկու պետութիւնների համար արտօնեալ դրութիւն. սակայն, լրագրի կարծիքով, Ռուսաստանը Գերմանիայի հետ չը պէտք է այնպիսի կտրուկ ոճով խօսէր. Գերմանիան թոյլ չը պիտի տայ այդ տեսակ վարվել իր հետ։ (Հ. Գ.)

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՂ. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

IV *)

Վշտի երգիչը, թախիծը դէմքին, լքված և ջարդված, ոտքի վրա դիմում է հասարակութեան և յայտնում իր ուրախութիւնն ու շնորհակալութիւնն իրան ցոյց տրված յարգանքի և պատւի համար։

Բանաստեղծը խիստ տխուր և յուզված է. ցաւերի ու դարդերի կնիքն է դրոշմված նրա ճակատին։ Նա զգացված է, ըստ երեւոյթին, և հազիւ լսելի ձայնով սկսում է իր ճառը աղմկալից ծափահարութիւնների տակ։

«Յարգելի տիկիններ և պարոններ.

«Երբ լուռ նստած այստեղ լսում էի ձեր դրուատները, ձեր ծափահարութիւնները, լսում էի հեռուներից ինձ ուղղված այնքան սիրալիր շնորհաւորանքները,—իմ մէջ բոլոր ժամանակ մաքառում էին երկու զգացմունք, երկու տարբեր և հակասական ըսկզբունք... Ուրախութիւն և տխրութիւն։

«Տխրութեամբ մտածում էի, որ յոբելեանը առաջին զանգն է, նախազգուշացնող զանգը այն գրական գնացքի, որ արդէն տանում է ո՛չ դէպի զառիվեր, այլ դէպի զառիվայր. տանում է դէպի հանգիստ...

«Մտածում էի, որ այսօրվանից ես էլ նստում եմ այդ գնացքը... Բայց չեմ ծանրանում այդ տխրութեան վրա։

«Ոչինչ է այդ զգացմունքը. այդ մի անցողական, այդ փոքրիկ զգացմունքը համեմատած այն մեծ, ծովի պէս մեծ ու խոր ուրախութեան զգացմունքի հետ, որով լցված է այս րօպէիս իմ հոգին, իմ ամբողջ էութիւնը։

«Հասարակութիւնը տօնում է գրական խօսքը, ստեղծագործող միտքը. դրանից էլ մեծ ինչ երջանկութիւն կարող է լինել գրական մշակի համար։

«Որ գրականութիւնը մի հսկայական գործօն է ամեն մի ազգի կեանքում, որ գրականութեան մէջ գանձվում ու արտացոլվում են ամեն մի ժողովրդի մտքի ու հոգու ստեղծագործական տարրերը, նրա մտաւոր ու հոգեկան ոյժերը, որ գրականութեան մէջ և գրականութեամբ ապրում, սնվում և՝ ամենագլխաւորը՝ բարձրանում է ամեն մի ժողովուրդ,—դա մի ակներև ճշմարտութիւն է, բայց, տարաբաղդաբար, այդ ճշմարտութեան գիտակցութիւնը դեռ խորացած չէ մեր կեանքի մէջ... Մենք դեռ թիկունքով ենք կանգնած դէպի այդ ճշմարտութիւնը, և նա նոր-նոր միայն սկսում է տեսնել մեր երեսը...

«Ես չը գիտեմ մեր տխուր իրականութեան մէջ մի այլ քաղաքակրթական գործօն, որ այնպէս լքված, այնպէս տառապած ու անտարբերութեան լինի մատնված, որպէս հայ գրականութիւնն է...

«Հայ դպրոցը, հայ ուսանող սերունդը, հայ թատրօնը, ազգային այս կամ այն հիմնարկութիւնները, էլ չեմ ասում հայ եկեղեցին, այսպէս թէ այնպէս, քիչ թէ շատ, միշտ խնամվել, միշտ վայելել են հայի սէրը։

«Միակ աչքից ընկածը, սրտից հանվածը, միակ խորթ զաւակը մեր մէջ եղել է մայ-

*) Տես «Մշակ» №. 100

րենի չարաբաղդ գրականութիւնն իր չարքաշ մշակներով...

«Դեռ մանուկ է, դեռ մատղաշ է այդ խորթ զաւակը։ Նա մի 50—60 տարվայ հասակ ունի միայն, որ միևնոյն է թէ անհատի կեանքում 5—6 տարին, եթէ չասեմ 5—6 ամիս։ Բայց թերթեցէք այդ խորթ զաւակի կեանքի պատմութիւնը, տեսէք ինչ սև օրեր է քաշել նա։ Տեսէք ինչ տատասկոտ ճանապարհ է անցել նա... Դուք չէք գտնի այդ կեանքում մի էջ, որ դրոշմված չը լինի արիւն-քրտինքով, արցունքով ու տառապանքով։ Դա կեանք չէ, դա պատմութիւն չէ, պարոններ, այլ մի մարտիրոսագրութիւն...

«Եւ ամենամեծ, ամենախորունկ վէրքը այդ մատղաշ նահատակի, որ Արովեանից սկսած մինչև մեր օրերը դեռ մնացել է անբոյժ, դեռ այսօր էլ մխկտում ու մրմռում է,—դա մեր հասարակութեան անտարբերութիւնն է, աւելին կասեմ, դա մեր արհամարհանքն է դէպի հայ ստեղծագործող ոգին, դէպի հայ լեզուն, դէպի հայ գիրքը...

«Բայց այսօր, սիրելի քոյրեր և եղբայրներ, համախմբված այստեղ, այս շքեղ գրական հանդիսով դուք իմ աչքի առաջ բացում էք գալիք լուսագոյն օրերի մի գեղեցիկ, մի վարդաշունչ հեռանկար։ Այս հանդիսում ես տեսնում եմ ձեր սիրոյ գրաւականը, ձեր սիրոյ արտայայտութիւնը ոչ դէպի իմ անձը, ոչ, դա փոքրիկ բան կը լինէր, այլ դէպի մայրենի գրականութիւնը. ես տեսնում եմ յարգանք և մեծարանք մայրենի լեզուին, ես տեսնում եմ հայ գրականութեան փառքի ու պատւի հանդէս։ Ուզում եմ հաւատալ, խորապէս հաւատալ, որ սա յաղթանակ է հայ ստեղծագործ մտքի, ստեղծագործ ոգու... Մի երազ, մի անուշ երազ, որ փայփայում է ամեն մի հայ գրական մշակ։ Մի երազ, որի համար տանջվել, որով ապրում ու շնչում է ամեն մի հայ գրական աշխատաւոր։ Ուրեմն կարող էք երևակայել, թէ որպիսի անհուն ցնծութեամբ, որպիսի յոյզերով այս րոպէիս լցված է իմ սիրտը։ Եւ այդ բերկրանքս, այդ քաղցր յոյզերս ես ձեզ եմ պարտական, սիրելի քոյրեր և եղբայրներ։ Դուք մայրենի գրականութեան ճակատից առնում էք փշեայ պսակը և սիրոյ ծաղիկներից պսակ հիւսում այդ ճակատին. դա ամենամեծ, ամենաթանգագին նուէրն է, որ դուք այսօր տալիս էք ինձ՝ գրականութեան մի համեստ մշակի։ Ընդունեցէք իմ խորին, խորին շնորհակալութիւնս...»։

Յոբելեարի այս ճառը հասարակութեան կողմից վարձատրվեց բուռն, աղմկալից և երկարատև ծափահարութիւններով։

Յոբելեանական հանդէսը վերջացած լինելով, ներկայ եղողները մէկիկ-մէկիկ մօտեցան Ծատուրեանին և սեղմելով ձեռքը՝ կրկին շնորհաւորեցին Նրա 25-ամեայ բեղմնաւոր գործունէութիւնը, Նրա յոբելեանը։

Բայց վերջում ոչ միայն բոնկվեցին նոր որոտալից ծափահարութիւններ, այլև ուսանողներն և Լազարեան ճեմարանի մի խումբ սաներ կատարեցին ցոյցեր և օվացիաներ սարքեցին յոբելեարին. իսկ կրուժոկի կամարները դղրդում էին անվերջ «կեցցէ Ծատուրեանը, կեցցէ յոբելեարը» բացագանչութիւններով, ծափահարութիւններով...

V

Յոբելեանի օրը, Մոսկվայի հայկական կրուժոկում, երեկոյեան ժամը 7-ին, ի պատիւ Ալ. Ծատուրեանի ճաշ սարքվեց, որին ներկայ էին մօտ 100 հոգի։

Կրուժոկի դահլիճը զարդարված է շքեղ սեղաններով. հասարակութիւնը զրուցում է օրվայ երևոյթի, յոբելեանի մասին։

Առանձին տեղում ցուցադրված է Գ. Բաշինջաղեանի նուիրած պատկերը։

Բուռն ծափահարութիւններով հասարակութիւնը դիմաւորում է յոբելեարին, որից մի փոքր անց՝ սկսվում է ճաշկերոյթը։

Կար. Կուսիկեան յանձնաժողովի անունից առաջարկում է սեղանի կարգադրիչ ընտրել Ստ. Մամիկոնեանին, որ ընդունվում է ծափերով։

Ալ. Ծատուրեան տեղ է բռնում սեղանի կենտրոնում՝ շրջապատված Կուսիկեանով և Մամիկոնեանով։

Ճաշկերոյթի ժամանակ արտասանվում են մի քանի ճառեր և կարդացվում հեռագիրների մի մասը և մի քանի նամակներ։ Ես կանգ կառնեմ գլխաւորների վրա։

Մեր կրթական հաստատութիւններից և հիմնարկութիւններից յոբելեանը շնորհաւորել էին՝ Երևանի թեմական դպրոցը, Նոր-Նախիջևանի դրամատիկական ընկերութիւնը, նոյն տեղի Գոգոյեան դպրոցը, Գայեանեան դպրոցը, Ակկերմանի հայ հասարակութիւնը, Եկատերինօդարի դպ. ուսուցչական մարմինը, Եալտայի ծխ. դպրոցը, որտեղ ուսուցիչ Յար. Խաչատրեանի նախաձեռնութեամբ կայացել է գրական-երաժշտական առաւօտ, Բագւի հայոց եկեղեցիների ծխ. դպրոցը, Սիմֆերոպոլի ծխ. դպրոցը, Նոր-Նախիջևանի թեմ. դպրոցի բարձր դասարանների աշակերտները և այլն։

Խօսում է Ստ. Մամիկոնեան, որ վերջում դառնում է յոբելեարին և ասում մի ուրիշ հայ բանաստեղծի խօսքերը թէ՝ «Որդի՛, շատ ապրես, լաւ ապրես, մուրազիդ հասնես»։ Այնուհետև խմվում է յոբելեարի կենացը բուռն ծափահարութիւններով։

Շարունակվում է հեռագիրների ընթերցումը։

Ծափերի տարափ է առաջացնում Գ. Բաշինջաղեանի նամակը։

Այնուհետև կարդացվում են պրոֆ. Խալաթեանի նամակը, որի մէջ նա ցաւ է յայտնում, որ Գերմանիա գտնվելու պատճառով անկարող է անձամբ շնորհաւորել սիրելի բանաստեղծի յոբելեանը, Մոսկվայի մի խումբ հայ ուսանողուհիների նամակը, Թիֆլիսի քաղաքագլխի պաշտօնակատար Ա. Խատիսեանի նամակը, բժ. Աբազեանի (անցեալ տարի յոբելեարին բժշկողը) նամակը, Վրոյրի հեռագիրը։

Յոբելեարի հայրենիքից՝ Զաքաթալայից ուղարկված՝ մի խումբ օրիորդների հեռագիրն արժանացաւ բուռն ծափերի, որից յետոյ կրկին խմվեց յոբելեարի կենացը։

Փօղ. Աբէլեանի առաջարկութեամբ խմվում է յոբելեարի եղբայրների՝ մեր գրական գործիչների կենացը (ծափ.)։

Վ. Տէրեան կարդում է երիտասարդ բանաստեղծներ Սիմ. Բաբիեանի և Անոփ. Անոփեանի յոբելեարին նուիրած ոտանաւորները։

Ուս. Խալաթեան երգում է բանաստեղծյոբելեարի «Այ վարդը»։

Ուս. Փօղ. Մակինցեան, սեղանակիցների ցանկութեամբ, կարդում է «Գրչի հանաքներից» «Խեղճ գողը», «Մարդ ու կնիկ», «Դիպլօմատ գործիչներ» և «Ծիծաղս է գալիս» ոտանաւորները, այս անգամ ևս աջողութեամբ և արժանանալով ծափերի։

Յոբելեար Ալ. Ծատուրեան խօսեց մայրենի խօսքի, մայրենի գրականութեան նշանակութեան և նրա արդի վիճակի մասին. վերջում առաջարկեց խմել մայրենի գրականութեան բարգաւաճման կենացը, որից յետոյ կարդաց իր «Իմ մուսային» ոտանաւորը։

Այդ կենացը, իբրև թանգագին և յիշատակելի կենաց, խմվեց առանձին հաճոյքով երկարատև ծափերի տարափի տակ։

Ն. Տէր-Մանուէլեանի առաջարկութեամբ խմվում է հայ ժողովրդի կենացը (ծախ.)։

Կ. Կուսիկեան կարդում է Գ. ք. Մկրտումեանի՝ յոբելեարին նուիրած «Վշտի երգչին» ոտանաւորը (ծափ.)։

Յոբելեարը կարդում է իր «Հայ հեղինակի քէֆը» ոտանաւորը վերջացնելով այսպէս.

Զեռքիս մնաց քիչ փարա,
Էն էլ տուի գիրք առայ։

Այնուհետև տիկ. Տէր-Կարապետեան երգեց «Մի լար, բլբուլ», ուս. Ն. Զարգարեան «Սիրուն գարունը» և Վ. Աճարոնեան «Լէ լէ եաման»՝ բոլորն արժանանալով ծափերի։

Պ. Գառնիկեան կարդաց իր ոտանաւորը և Պօլսոյ բարբառով երկար խօսեց Ծատուրեանի մասին, ու բոլորիս ձանձրացրեց իր շատախօսութեամբ։

Յոբելեարի առաջարկութեամբ խմվեց Վեհափառ Կաթողիկոսի կենացը, որից յետոյ Արսէն սարկ. Սիմէօնեան մի խումբ երիտասարդների հետ երգեց «Էջմիածինն ի Հօրէ» շարականը։

Մարգարը խօսեց հայ ուսանողութեան մասին և առաջարկեց խմել ուսանողութեան կենացը, որ ընդունվեց ծափերով։

Յոբելեարի առաջարկութեամբ խմվեց հայ կանանց կենացը, ասելով որ «կինը կը մնայ անսպառ աղբիւր ոգևորութեան, բանաստեղծութեան» (ծափ.)։

Աւելորդ չեմ համարում նաև յիշել Տիրայր վարդապետի նամակը, Էմմ. ք. Նազարեանի նամակը, Մոսկվայի առևտրական ինստիտուտի մի խումբ հայ ուսանողների և տողերիս գրողի հեռագիրները և շատ շատերը, որոնք չեն կարդացվել։ Անհրաժեշտ էր կամ բոլոր հեռագիրները գարդալ, կամ հեռագիրների ցուցակը, որպէսզի կարելի լինէր իմանալ, թէ ովքե՞ր են մասնակցել յոբելեանին։ Յանձնաժողովը այդ բանը չարեց ոչ յոբելեանական հանդիսին, ոչ էլ ճաշկերոյթին։ Սա նրա ամենախոշոր մինուսն է, որ արդարացի բողոք առաջացրեց շատերի մէջ։

Վերջում խօսեց Ստ. Մամիկոնեան. նա կանգ առնելով Նազարեանի, Աբովեանի, Պատկանեանի, «Մուրճի» և «Մշակի» վրա՝ ասաց, որ հայ գրականութիւնը միշտ էլ խղճալի վիճակ է ներկայացրել իրանից, որ «Մշակի» դրութիւնը ապահովված չէ մինչև օրս, որ հարկաւոր է մտածել մեր գրականութեան բարւոքման մասին, անհրաժեշտ է կազմակերպել գրական խոշոր ֆոնդ։ Ապա նա յայտնեց, որ Շահազիզը կամեցել է 75,000 րուբլի թողնել այդ նպատակով, բայց նրա վաղաժամ և անակնկալ մահը զրկեց նրան իր այդ ցանկութիւնը կատարելու, և նա մեռաւ առանց կտակի։

Ապա նա, ճաշկերոյթը վերջացած համարելով, կրկին առաջարկեց խմել յոբելեարի կենացը, որ ընդունվեց հասարակութեան բուռն, երկարատև և աղմկալից ծափահարութիւններով, որից յետոյ յոբելեարը թողեց ակումբը՝ տանելով իր հետ սէր և յարգանք, քնքշանք և անուշ տպաւորութիւններ...

Ցանկանալով եռանդ և կորով յարգելի յոբելեարին՝ մեզ մնում է յուսալ, որ նա այսուհետև իրան ամբողջովին կը նուիրի գրականութեան, և փոշիների տակ թաղված իր անտիպ աշխատութիւնները, մանաւանդ «Ռուս բանաստեղծների» երրորդ և չորրորդ հատորները, լոյս կընծայէ ամենամօտ ապագայում։

Կատարեմ աջողութիւն... Ոսկու-Զօն

ԴՊՐՈՑԸ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿՐԻԶԻՍԻ ԱՌԱՋ

Նոր-Բայազէտ, 8 մայիսի

Տեղիս ծխ. դպրոցը կանգնած է դրամական տագնապի առաջ։ Տարիների ընթացքում դեֆիցիտը հետզհետէ աճելով՝ միշտ պարտքի տակ է մնում ուսումնարանը, որի եկամուտները կազմում են մի քանի խանութների վարձագինը, մոմավաճառութեան արդիւնքը և այլ մանրաւոր պատահական նուէրներ (օր. ննջեցեալների յիշատակի նուէրներ, ... [illegible] ..., տուրք, երեկոյթներ և այլն), որոնք երբեմն լինում են, երբեմն ոչ։ Այդ է պատճառը, որ մեր ծխ. դպրոցի տնտեսականը միշտ կանգնած է կրիզիսի առաջ և դպրոցը չէ կարո ղանում ազատվել պարտքից։

Այս դեռ բաւական չէ. այս տարի հոգաբարձութեան անդամներից մէկը թոշակներ և այլ գումարներ գանձելով չէր յանձնել դպրոցի մօտ 600 ր., և թէպէտ վճարեց յետոյ, բայց հոգաբարձութեան վարկը մասամբ ընկաւ ժողովրդի աչքում, որի խաւերում գտնվեցին մարդիկ, որոնք դատապարտեցին հոգաբարձութեան բոլոր անդամներին՝ իրանց անփոյթ վերաբերմունքի համար դէպի իրանց պարտականութիւնները, որ իրանց պաշտօնակիցներից մէկը իր երկու շաբաթվայ հերթապահութեան ընթացքում այդպիսի մի խոշոր գումար է ստացել և չէ յանձնել հոգաբարձութեան գանձապահին, մինչդեռ դպրոցի սնդուկն այն աստիճան դատարկ է եղել, որ ուսուցիչներին ռոճիկ տալու փող չէ գտնվել։

Չը նայելով որ հոգաբարձութեան միւս անդամները այնքան էլ յանցաւոր չեն գըտնում իրանց այդ բանում, բայց և այնպէս նրանք հրաժարականի խնդիր ներկայացնելով գործակալի պաշտօնակատարին՝ առաջարկել էին ծխ. ժողով գումարել և իրանց հրաժարականը՝ հաշւետւութեան հետ միասին՝ դնել ժողովրդի առաջ։ Միւս կողմից հոգաբարձութեան հրաժարման պատճառ է դառել—զուգէ և գլխաւոր պատճառ—նաև դպրոցի տնտեսականը։ Սակայն Ս. ք. Աղաբեկեանց, որ վարում է գործակալի պաշտօնը, անկարող լինելով ծխ. ընդհ. ժողով գումարել, մի առանձին թղթով միայն մի քանի հոգի հրաւիրեց՝ այդ առարկայի մասին խորհրդակցելու համար։ Այդ խորհրդակցական ժողովում հոգաբարձութեան անդամներից մի քանիսը պնդեցին իրանց հրաժարականի վրա, պատճառաբանելով որ իրանց պրեստիժը արդէն ընկել է ժողովրդի աչքում և վստահութիւնը կորել, ուստի առաջարկեցին, որ անպատճառ ծխ. ժողով գումարվի և իրանց հրաժարականը ընդունվելով՝ նոր հոգաբարձութիւն ընտրվի։ Իսկ անդամներից մէկը մեղմանալով յարեց, որ եթէ ժողովուրդը նորից իր վստահութեան քուէն տայ հոգաբարձութեան և միջոց հայթայթի՝ կարող են դարձեալ շարունակել դպրոցի կառավարութեան գործը։

Բանից դուրս է գալիս, ուրեմն, որ հոգաբարձութիւնը հրաժարվում է գլխաւորապէս այն պատճառով, որ դպրոցի կասսան դատարկ է և նրա լրացուցիչ տուրքը, որ պրօգրեսսիվ կերպով հոգացվում է ժողովրդի կողմից, չէ գանձվում, ուստի դըպրոցի տնտեսական դրութիւնը կրիզիսի մէջ է գտնվում։ Եւ դա շատ բնական է, քանի որ ժողովրդի խաւերում տիրում է մի տարամ դրութիւն.—«տալ դպրոցական պրօգրեսսիվ տուրքը թէ՞ ոչ»։ Եւ ահա մէկը միւսին աչք տալով՝ դպրոցի նպաստը այս տարի դեռ ևս ոչ ոք ոչ մի կոպէկ չէ վճարել, թող թէ անցեալ տարիների (1908 և 1909 թ. թ.) վճարումներից 500 րուբլուց աւելի ապառիկ է մնում ժողովրդական անհատների վրա... Մի խօսքով՝ ժողովականների ընդհանուր տրամադրութիւնն է թէ՝ «թող ապառիկները լրիվին վճարվեն, յետոյ նոր տուրքը սկսվի գանձվել, հակառակ դէպքում ոչ մի կոպ. չենք տայ»։ Թէև դա գուցէ մի պատրուակ է շատերի կողմից՝ չը տալու դպրոցական պրօգրեսսիվ տուրքը, բայց ընդհանուր առմամբ այդ պահանջը շատ իրաւացի է, քանի որ երկու համեմատաբար հաւասար կարողութեան տէր՝ մարդկանցից մէկը վճարել է դպր. տուրքը, միւսը՝ ոչ։

Յամենայն դէպս ժողովականները խնդրեցին ներկայ եղող հոգաբարձութեան անդամներին՝ շարունակել իրանց գործունէութիւնը գոնէ մինչև այս ուսումն. տարվայ վերջը, ցնոր տնօրինութիւն հոգևոր կառավարութեան կողմից։ Հոգաբարձութեան անդամները, սակայն, «չեմ ու չում» անելով ժողովականների հետ թողին դահլիճը և հեռացան։

Այնուամենայնիւ կրթական գործին նախանձախնդիր մարդիկ ցաւում են, որ եթէ մի կանոնաւոր շաւղի վրա չը դրվի դպրոցի տնտեսական դրութիւնը, հաւատացած ենք, որ ուսումնարանը կարող է փակման վտանգի ենթարկվել, մի ուսումնարան, որը 45 տարի շարունակ ժողովրդի յոյսերի և փայփայանքի առարկան է եղած... Սուլէն

ՎԵՎԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Շատերն են դիմում ինձ և հարցնում, թէ ինչ բան դրդեց ինձ համաձայնել, որ իմ հրատարակած և խմբագրած «Արօր» ամսագրի մէջ մտցվի մի նոր և շատերի համար դեռ խորթ ուղղագրութիւն, վ-ի ուղղագրութիւնը, և թէ ինչ կարծիք ունեմ ես հայր Մէնէվիշեանի յօդուածի մասին։

Ես արդէն յայտնել եմ «Մշակի» մէջ իմ կարծիքը հ. Մէնէվիշեանի մասին։ Ես դատապարտեցի նրա վարմունքը իբրև ոչ էթիկական, իբրև անվայել մի լուրջ բանասէրի և մարդու համար։ Եւ նա ինքը զգաց իր սխալը և շտապեց ուղղել, տպելով «Հանդէս Ամսօրեայի» մայիսի համարում մի նոր յօդուած, ուր աշխատում է գիտական

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԻՆՔՆԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐ ԿԵԱՆՔՈՒՄ *)

Մեծ դեր խաղում է նաև հոգու աննորմալ վիճակը ինքնասպանութեան մէջ։ Մի քահանայ կտոր-կտոր է անում իր կնոջը, քենուն, երեխաներին և ապա ինքն իրան։ Գեղջկուհի Ց-ը իր ամուսնու կոպիտ վերաբերմունքի պատճառով 2—4 տարեկան երեխաներին ձգում է սառոյցի ճեղքը և ապա ինքն ևս ընկնելով ջուրը խեղդվում։ Պատանի Լ-ը ընտանեկան հաշիւների պատճառով սպանում է մօրը, քրոջը, վիրաւորում հօրը, եղբօրը, իսկ այդ բոլորից յետոյ խփում է իրան և սպանում սիրուհու սենեակում։ Մի ուրիշը հալածվում է քրոջից, 2 օրից յետոյ վերադառնում, սպանում քրոջ ամուսնուն, հարևանին, մահացու վէրք տալիս քրոջը, նրա երկու երեխաներին, հարևանի մօրն ու կնոջը և ապա սպանում ինքն իրան։ Մի երիտասարդ գիտնական կտոր-կտոր է անում 5 տարեկան երեխային և ապա ինքն իրան։

Այսպիսի դէպքեր ցուցակագրված է 188. նկատված է, որ մեծ մասամբ տղամարդիկ են զոհվողները. սրանք պատկանում են հասարակութեան բոլոր դասերին, պրօֆեսիային. ազնուականներ, իշխաններ՝ 10, հոգևորականներ՝ 2, օֆիցերներ՝ 16, չինովնիկներ և ծառայողներ՝ 24, վաճառականներ՝ 16, ազատ պրօֆեսիայի մարդիկ՝ 12, ուսանողներ՝ 10, հեղինակներ, գինուորներ և այլն՝ 13, գիւղացիներ և բանուորներ՝ 60։

Կարևոր չը համարելով մանրամասն կանգ առնել անձնասպանութեան բազմաթիւ օրինակների վրա, մանաւանդ որ լրագրի էջերը մեզ թոյլ չեն տալիս այդ անելու, բաւականանանք միայն յիշելով, որ անձնասպանութիւն կատարվում է նաև ուրիշ հողի վրա, ինչպէս են՝ ընտանեկան-ամուսնական անհամաձայնութիւն, մերժված սէր, բռնութիւն ծնողների կողմից սիրահար զոյգի վրա, հիասթափութիւն կեանքից և նոյնիսկ տղամարդու գործադրած ճնշում իր ամուսնու վրա։ Կեանքի դժուար պայմանները ստեղծում են ինքնասպանութեան զանազան եղանակներ. սրանցից մի քանիսի հետ արդէն ծանօթացան ընթերցողները. մնում է մեզ յիշել միասին կատարած անձնասպանութեան մասին. այս դէպքում միասին մեռնելու թելադրում են կամ կեանքի միանման պայմանները և կամ մարդկանց փոխադարձ մերձա-մտերիմ յարաբերութիւնը։ Այս տիպի անձնասպանութեան չարիքը այն աստիճանի մեծ չէ եղել, որքան այժմ մեր իրականութեան մէջ։ Միասին անձնասպանութեան դէպքերից արձանագրված է 137 դէպք 2 հոգով միասին, 13 դէպք՝ 3 հոգով, և նոյնիսկ 1 դէպք 4 հոգով։ Թունաւորվում է 22 տարեկան երիտասարդը 21 տարեկան օրիորդի հետ, որովհետև նրանց ծնողները թոյլ չեն տալիս ամուսնանալու. «Աէրն ու վիրաւորանքը,—գրում են նրանք,—ստիպեցին մեզ դիմել մահվան. խնդրում ենք թաղել միասին. մեռնում ենք փոխադարձ համաձայնութեամբ»։ Բէլլիստ Ի. և գիմնազիստկա Յ. կապում են ձեռքները իրար և միասին ձգվում լիճը՝ թողնելով հետևեալ բովանդակութեամբ մի նամակ. «Պսակվեցինք լճում և խնդրում ենք թաղել միասին մի գերեզմանում»։ Թունաւորվելով անձնասպան են լինում 3 անբարոյական կին՝ 19, 20, 21 տարեկան՝ լքված ուղղվելու ունայն ջանքերից. «Հնարաւորութիւն չը կայ դուրս գալու պլրոտոնից (որջ, ապաստարան) և թողնել այս անարգ կեանքը»։

Վերջացնում ենք մեր առելիքը ինքնասպանութեան մասին մի քանի տեղեկութիւն տալով ուսանող երիտասարդութեան մասին ևս, որը նոյնպէս ցաւօք սրտի զերծ չէ այս ախտից, յուսալով որ ընթերցողը փոքր ի շատէ գաղափար կազմեց այս երևոյթի վրա։

Յիրաւի, ուսանող սերունդը չէր կարող ազատ մնալ այս ախտից, քանի որ մեր իրականութեան վերջին տարիները իրանց սարսափելի այլանդակութեամբ չէին կարող ազդեցութիւն չունենալ ուսանողութեան զգայուն սրտի ու մատաղ հոգու վրա։ Ի՞նչ էր մեր կեանքը վերջին տարիներում. սպանութիւն, հալածանք, յափշտակութիւն, տեռրոր, բարքերի ապականում, արհամարհանք դէպի մարդը և նրա մարդկային արժանիքը. մարդու կեանքը խաղալիք էր մարդկանց ձեռքում, իսկ մարդասպանութիւնը իբրև մի սովորական զուարճութիւն նրանց համար։ Այսպիսի շրջապատ, այսօրինակ իրականութիւն ոչ մի գրաւչութիւն, ոչ մի ոգևորութիւն չէր կարող ներշնչել ուսանող սերնդին, այսպիսի մթնոլորտի մէջ ապրող պատանու հոգում, որքան էլ առողջ ձգտումներ ու հակումներ ունենար նա. միմիայն զզուանքը, ատելութիւնը, արհամարհանքը և յուսահատութիւնը կեանքի՝ կարող էին զարգանալ։ Այս հանգամանքի վրա պիտի աւելացնել և ռատիկանական ոգին կրթական հաստատութիւնների, «ուր մեռցնում են աշակերտների միակ արժանաւորագոյնը, նրանց հպարտութիւնը և ինքնասիրութիւնը»։ Ահա նմուշը։ Գրում է 8-րդ դասարանի 18 տարեկան աշակերտը. «Մեր կեանքը, պարոններ, անարդարութիւն է. նա ունայն է, մռայլ ու ցուրտ. ես վճռականապէս կորցրի դէպի այն ունեցած հետաքրքրութիւնս, ուստի և վճռեցի հաշիւներս մաքրել նրա հետ։ Չը կարծէք թէ այս բանն անելու դրդել է այն խղճուկ թւանշանը, որով գնահատել էր ինձ N-ը։ Ոչ, ինձ դրդել է հէնց ինքը վարմունքը... Շարունակել ապրել՝ ինձ համար ծանր է. փոխել կեանքը ես, նրա մի առանձին մասնիկը, անզօր եմ. և հէնց այդ պատճառով աւելի լաւ է բաժանվել նրանից։ Սակայն ամենից աւելի անտանելի է հէնց այն, որ, գիտակցելով կեանքի ունայնութիւնը, ես էլ, ի միջի այլոց, սողացի խաբէութեան ու անբարոյութեան գուբը։ Ոչ, ույժ չունեմ շարունակելու այս սուտ կեանքը։ Փէտրիկ (գիմում է ելքը), թող խաբելը, աղաչում եմ»։

Արձանագրված է 735 հոգու անձնասպանութեան դէպք։ Այս թւից 254 հոգի բարձրագոյն դպրոցների ուսանողներ են, 61-ը ուսանողուհիներ, 131-ը գիմնազիստներ, 40-ը ռէալիստներ, 11-ը սեմինարիստներ, 15-ը կադէտներ, 109-ը գիմնազիստկաներ և ինստիտուտկաներ և 114-ը միջնակարգ ու ստորին դպրոցների ուսանողներ։ 165 հոգու անձնասպանութիւնը բացառապէս ուսումնարանի պայմաններն են։ Դպրոցական ինքնասպանութեան դէպք եղել է 1906-ին՝ 24, 1907-ին՝ 32, 1908-ին՝ 44 և 1909-ի 11 ամսում 65 հոգու։ Նկատված է, որ անձնասպանութիւնն աւելի աճել է այն օրից, երբ դպրոցներում մտցրել են քննութիւններ։ Անձնասպանութիւն գործել են անաջող քննութիւն տալուց և քննութեան մասնակցելու իրաւունքից զրկվելուց՝ 62 հոգի, դպրոցից արձակվելուց՝ 19, վատ թւանշան ստանալուց՝ 19, պատիժներից՝ 6, վարչական ճնշումներից՝ 8, թոշակ չը վճարելուց՝ 6։

Շատերն իբրև ցոյց անձնասպանութիւն են գործել հէնց տեղն ու տեղը՝ ընկերների առաջ՝ քննութեան ժամանակ կամ քննութիւնից անմիջապէս յետոյ։ 6-րդ դասարանի աշակերտ Կ.-ն քննութեան ժամանակ ապտակ է տալիս քննող ուսուցչին և ապա սպանում իրան։ Չեն կարողանում քննութիւն տալ 2 գիմնազիստ. նրանցից մէկը թունաւորում է իրան, իսկ միւսը սպանվում։ Լուսամուտից նետվելով ինքնասպանութիւն են գործում միաժամանակ 2 ինստիտուտկաներ 14 տարեկան. նրանցից մէկը մեռնում է, միւսը ջարդվում։ O-ում միաժամանակ անձնասպանութիւն են գործում 3 կօմերսանտ. նրանցից 2-ը՝ 15 և 16 տարեկան՝ թունաւորվելով, իսկ երրորդը, 17 տարեկան, խփվելով։ T-ում 10 տարեկան երեխան սպանում է իրան 2 ստանալու պատճառով, իսկ C-ում սպանվում է 6-րդ դասարանի 19 տարեկան աշակերտը վարքից 3 ստանալու պատճառով։

K-ում մի քանի գիմնազիստկաների աչքելում են քննութեան մասնակցելու. այս դէպքն այնպիսի սարսափելի տպաւորութիւն է գործում նրանց վրա, որ նրանցից մի քանիսը ուշաթափվում են տեղն ու տեղը, իսկ մէկը ինքնասպանութիւն է գործում կարբոլեան թթւուտ ընդունելով։

Երեխաների ինքնասպանութիւնը գոյութիւն ունի բացի Ռուսաստանից նաև այլ տեղ, սակայն ոչ նոյն չափով, ինչ չափով որ մեզ մօտ։ Ֆրանսիայում 3 տարվայ ընթացքում, 1900—1902-ը, արձանագրված է 16 տարեկան երեխաների 179 դէպք և 1154 դէպք 16—21 տարեկանի, միջին թւով իւրաքանչիւր տարում 358. մինչդեռ, չը հաշւած ամբողջ Ռուսաստանը, միմիայն Պետերբուրգում 1908 թւին 8 ամսվայ ընթացքում տեղի է ունեցել 10—17 տարեկան երեխաների ինքնասպանութեան 85 դէպք, 4 տարվայ ընթացքում՝ 4157 դէպք, որից 8—16 տարեկանը՝ 506 հոգի (մի տարում 126)։ Այս թւերի հանդէպ բաւական է յիշել, որ 1869—78 թիւը, 10 տարվայ ընթացքում, ամբողջ Ռուսաստանում եղել է երեխաների ինքնասպանութեան միմիայն 57 դէպք, ցոյց տալու համար թէ ինչպիսի՜ ահռելի չափեր է ընդունում մեր մէջ երեխաների ինքնոչնչացումը։

Որպէս եզրակացում այս բոլորի յիշենք, որ աղանդներով հարուստ Ռուսաստանի կեանքը ստեղծում է նաև աղանդներ, որոնք հոգու փրկութիւնը մարմնի կաշկանդումներից, տեսնում են ինքնասպանութեան մէջ։ Յայտնի է Գուզանով մարգարէն, որ մարդկանց քարոզում էր քաւել յանցանքները անձնասպանութեան միջոցով։ Նրա քարոզը մեծ հետևողներ վաստակեց մանաւանդ խօլերայի տարին։ Նա կախվելով վերջ դրեց իր կեանքին, իսկ նրանից յետոյ ջուրը նետվեց նրա աշակերտ Ագաֆօնովը հետևելով իր ուսուցչի օրինակին։

Скучно на этомъ свѣтѣ, господа!

Փրիզրիկ

*) Տես «Մշակ» № 100.

հիմունքներով հեշտքել վ-ի ուղղագրութիւնը, թէև դարձեալ շատ անաջող։ Բայց հէնց դրանով և պէտք է սկսէր հ. Մէնէվիշեան իր պայքարը ընդդէմ վեվագրութեան և ոչ անէծքներով ու հայհոյանքներով։ Եւ նա զուր տեղ մոլորութեան մէջ չէր ձգի Ղ. Աղայեանին, որ միամտութիւն ունէր կարծելու, թէ հ. Մէնէվիշեանն իր կուսակիցն է։ Խեղճն այժմ հիասթափված է. բանից դուրս է գալիս, որ հ. Մէնէվիշեանը ւ-ի ուղղագրութիւնն ևս չարիք է համարում, միայն աւելի փոքր չարիք, քան վ-ի ուղղագրութիւնը, բայց դարձեալ չարիք։ Եւ Ղ. Աղայեանը քիչ է մնում լացից խեղդվի։ Նա համոզված էր, որ կը գտնէ նրա մէջ աջակից, իսկ այժմ գտնում է հակառակորդ։ «Ես,—ասում է նա և այդտեղ իր սնապարծութիւնը չափ ու սահման չունի,—Սոկրատ եմ, իսկ դու ինձ Հերոստրատ ես շինում. ես Յիսուս եմ, իսկ դու ինձ աւազակ ես շինում»։

Ղ. Աղայեանը՝ Սոկրատ և Յիսուս։ Ո՜վ մարդկային սնապարծութիւն և անսահման տգիտութիւն։ Մի մարդ, որ կարծում է, թէ հնարելով ւ-ի ուղղագրութիւն՝ դառնում է Սոկրատ կամ Յիսուս, մի՞թէ այդպիսի մարդու հետ արժէ լրջօրէն խօսել։ Ահա ինչ տեսակ մարդիկ յաւակնութիւն ունեն կարծելու, որ իրանք «մեծ գատ»-եր են, իսկ ուրիշները «փոքր գատ»-եր։

Բայց դառնանք վ-ի ուղղագրութեան։

Նախ և առաջ «Աբորը» ամենևին չէ փակել և բնաւ մտադիր չէ փակել իր էջերը նրանց համար, որոնք գրում են կամ կը գրեն այլ ուղղագրութեամբ։ Ապացոյց, որ «Աբորի» մէջ տպվեցին Աբփիարի, Սարուխանեանի, Մ. Նաթանեանի և այլոց աշխատութիւնները հայկական հին ուղղագրութեամբ և ոչ վ-ով։ Այսուհետև ևս կը տպվեն շարունակ։

Իմ գլխաւոր նպատակը, մտցնելով վ-ի ուղղագրութիւնը «Աբորի» մէջ, եղել է, ինչպէս շատ ճիշդ ըմբռնել է և Ս. Մանդինեանը, դուրս շպրտել նրա միջոցով ւ-ի ուղղագրութիւնը, որ անհագին շփոթութիւն է մտցրել հայ լեզուի և գրականութեան մէջ։ Ցիտսւթիւնից. բոլորովին անխաբար ու անտեղեակ և լեզուագիտութեան մէջ անձեռնհաս մի անձն՝ Ղ. Աղայեան՝ թոյլ տուեց իրան մտցնել հայ լեզուի մէջ մի ուղղագրութիւն, որ չէ արդարանում գիտական ոչ մի հիմունքով։ Մեր հայկական տխուր իրականութեան մթնոլորտը թոյլ տուեց այդ «ինքնակոչ ըէֆորմատորին» մտցնել ւ-ի ուղղագրութիւնը և դպրոցների մէջ իր դասագրքերի միջոցով, զանազան կողմնակի միջոցներով։ Պէտք է վերջ տալ այդ քմահաճոյքներին և խառնաշփոթութեան, որ տգիտութեան արդիւնքը մտցրել է հայ լեզուի ուսուցման մէջ. պէտք է վ-ով վտարել ւ-ը և վերականգնել հաւասարակշռութիւնը։

Վ-ի և ւ-ի ուղղագրութեան մասին պայքարը և փորձերը կարող են տեղի ունենալ մամուլի մէջ, բայց մինչև այս կամ այն ուղղագրութեան ընդունվելը հանրութեան կողմից՝ հայկական պաշտօնական ուղղագրութիւնը հայոց դպրոցներում և դասագրքերի մէջ պէտք է լինի հին աւանդական ուղղագրութիւնը։ Հ. Առաքելեան

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

(Հեռագրով)

Պետերբուրգ, 11 մայիսի

Նախագահում է իշխան Վօլկօնսկին։

Զավիշաճ մի ժամ ճառելով արեւմտեան նահանգներում զեմստվօ մտցնելու օրինագծի մասին, գտնում է, որ կառավարութեան ցանկութիւնն է դուրս անել լեհերին արեւմտեան երկրից։ Լեհերի ինքնապահպանման բնազդը ստիպում է դիմադրել, բայց ոչ պետութեան, այլ կառավարութեան։ Ոչ մի երազանք լեհերը չունեն. նրանք կռիւ են մղում գոյութեան համար, այլ ոչ գերակշռելու համար։ Արեւմտեան երկրի ազգաբնակութիւնը բուռն կերպով ինքնավարութիւն է ցանկանում, բայց նրան հացի տեղ քար են տալիս։ Նախագիծը հիմնված է «բաժանիր, որ տիրես» սկզբունքի վրա, բայց դա զեմստվային սկզբունք չէ։ «Պետութեան վրա սաւառնում են երկու ոգիներ—վերջացնում է հռետորը—Որմիզդը և Արհմը. Դուման պէտք է վճռէ՝ թէ ով նրանցից յաղթանակը կը տանէ»։

Ցերդմանը՝ մատնանշելով որ արեւմտեան երկրում հրէաները թւով կազմում են երկրորդ ազգութիւնը, զարմանում է, թէ ինչպէս կարողացաւ մասնաժողովը թեթև սրտով հեռացնել հրէաներին ամեն տեսակ զեմստվային մասնակցութիւնից։ Յենվելով պատմական փաստերի և Եկատերինա Մեծի օրէնսդրական ակտերի վրա, հռետորը կարծում է, որ այլազգիների դէմ ուղղված բոլոր միջոցները ձեռնարկվում են ռուսաց մեծ ժողովրդի կամքի հակառակ, բացառապէս իսկական ռուս-փոքրամասնութեան համար. սակայն կը գայ ժամանակ և ժողովուրդը կիմանայ՝ թէ ինչպիսի շահեր են պաշտպանում իսկական ռուս մարդիկ։

Պօկրօվսկի 2-րդը, առարկելով հայր Իւրաշկևիչին, ի միջի այլոց ասում է, որ սօցիալ-դեմօկրատները միշտ դէմ են գնում ռուս բռնակալների դէմ ամեն ազգութեան պատկանող դեմօկրատիայի հետ ձեռք-ձեռքի տուած։

Պուրիշկեվիչը տեղից.—Քանի դեռ մենք ձեզ չենք կախել. իսկ դուք կը լինեք անպայման կախվողները։

Ընդմիջումից յետոյ նախագահում է Գուչկովը։

Պօկրօվսկին շարունակելով գտնում է, որ եթէ զեմստվային ընտրութիւնները կատարվէին ընդհանուր գաղտնի քուէարկութեամբ, այդ դէպքում հարկ չէր լինի պաշտպանել ռուս ազգաբնակութեան $95^0/_0$-ը լեհերից. ռուս գիւղացիութիւնը կընդունէր լեհ կուլտուրական ազգաբնակութեան այդ $5^0/_0$-ը և կօգտվէր նրանից։ Լեհ ազնուականութիւնը պահպանողական է, ռուս գիւղացիութիւնը յեղափոխական այդ պատճառով էլ նախագիծը ճնշում է նրան և հեռացնում է զեմստվօյից, ինչպէս հեռու է վանում միւս ազգաբնակութիւններին, առանձնապէս հրէաներին, որոնք արեւմտեան երկրում իրանց թւով, առաջադիմութեան և ընկերային դիրքով ազդեցիկ տեղ են գրաւում։ Գործադրելով այդպիսի օրինագծեր, կառավարութիւնը սխալվում է՝ կարծելով թէ նա կը վերաստեղծէ ինքնակալութեան նախկին հզօրութիւնը. ընդհակառակն, նա վերջնականապէս կը կործանէ այն (ծափեր ձախից)։

Բօդիչևը կարծում է, որ օրինագիծը ստեղծում է նահանգապետների կամայականութիւն։ Հեռացնելով լեհերին զեմստվային պաշտօններից, օրինագիծը ինքնավարութեան մէջ մտցնում է մի անմտամիտ սկզբունք, որ տիրապետում է մինչև այսօր ադմինիստրացիայի մէջ, և պահանջում է, որ «չինօվնիկը» օտար լինի տեղական շահերին։ Աշխատելով արեւմտեան երկրի զեմստվային պաշտօնների համար գրաւել մարդկանց՝ կենտրօնական նահանգներից, կառավարութիւնը շարունակում է ծայրերկիրները անվերջ տարրով լցնելու իր վաղեմի սխալը, որովհետև լաւ աշխատաւորը գործ կը գտնէ իր տանը, իսկ դէպի Արեւմուտք կը գնայ միայն նա, ով իր տանը անպէտք է։ Դումայի ուշադրութիւնը հրաւիրելով այն հանգամանքի վրա, որ ռուս ժողովրդական ներկայացուցչութիւնը մինչև օրս մարդատեաց չէ եղել բնաւ, որ ազգաբնակութիւնը դեռ հաւատում է ռուսական Դումային, Բօդիչևը առաջարկում է օրինագիծը մերժել (ծափահարութիւն ձախից)։

Վանցօվիչը ասում է. «Մենք՝ լեհերս՝ միապետական-սահմանադրականներ ենք. դուք յանձին մեր միշտ կը գտնէք օրինապահների և կարգ ու կանոնի կողմնակիցներ։ Մենք մինչև այժմ ապրում էինք այն յոյսով, թէ մի օր կը ստանանք իսկական զեմստվօ, բայց մեզ այժմ տալիս են և պատժական, և վիրաւորական զեմստվօ։ Այդ պատճառով էլ մեր ստորագրութիւնները նախագծի համար չենք տայ» (ծափեր ձախից)։

Բարօն Ֆելկերզամը, մանրամասնօրէն կանգ առնելով նախագծի մանրամասնութիւնների վրա, գտնում է, որ լաւագոյն է ոչ մի զեմստվօ արեւմտեան նահանգներում չը մտցնել, քան այնպիսին, ինչպէս կառավարութիւնն է առաջարկում։ (Հ. Գ.)

(Կը շարունակվի)

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ Թիֆլիսի քաղ. վարչ. զինուորակոչական ատեանը ձեռնարկել է ստուգելու այս տարի զինուորական ծառայութեան կանչվող երիտասարդների ընտանեկան դրութիւնները։

✦ Կովկասեան գլխաւոր իշխանութիւնը արգելք չը գտաւ հաստատելու Քութայիսի նահանգական վարչութեան այս տարվայ մարտի 31-ի որոշումը՝ դատարանին յանձնելու Օզուրգէթի գ. նախկին ոստիկանական պրիստաւ Բաժըէն Կուխալաշվիլիին քր. պատժ. 1540-րդ յօդուածի մեղադրանքով։

✦ Կառավարիչ սենատի վճռաբեկ դեպարտամենտների ընդհանուր ժողովի օբէրպրօկուրօր Րէյնկէն երկուշաբթի մայիսի 10-ին ներկայ եղաւ Թիֆլիսի նահանգական դատարանի 1-ին քաղաքացիական բաժանմունքի նիստին և հետևեալ օրը՝ մայիսի 11-ին առաւօտեան գնացքով քաղ. վճռաբեկ դեպ. աւագ քարտուղարի հետ մեկնեց Գանձակ։

✦ Մայիսի 12-ին, գիշերվայ ժ. $2^1/_2$-ին, 5 պահակ-զինուորներ Թիֆլիսի նահանգական բանտն էին տանում Պաւլ Խիզանաշվիլի, Պրօկօֆիյ Տեվզաձէ և Աբրամ Սալիաշվիլի բանտարկեալներին։ Սրանք Վօրօնցօվսկայա փողոցում, Արբուզնի հրապարակի մօտ, կամենալով թաքնվել Կուր գետը բացվող խողովակի մէջ, դիմեցին փախուստի, բայց զինուորների արձակած գնդակներից նրանցից Խիզանաշվիլին և Տեվզաձէն սպանվեցին, իսկ Սալիաշվիլին վիրաւորվեց մահացու կերպով։

✦ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը 30,000 րուբլի յատկացրեց Վակէ քաղաքամասում փողոցները սալայատակելու համար։ Մի քանի խոշոր տնատէրեր մտադիր են Վակէում հիմնել հասարակական պարտէզ և հաստատել աւտոմօբիլներ երթևեկութիւն։

✦ Շաբաթ օրը, մայիսի 15-ին, Թիֆլիսի հասարակական կլուբում (բօրսայի դահլիճ) տեղի կունենայ ներկայացում, որի հասոյթը կը գործադրվի կլուբի ծախքերը ծածկելու համար։

✦ «Լոյս» ընկերութեան օգտին կայացած դրօսանքը Արտիստական Ընկերութեան այգում զուտ օգուտ տուեց աւելի քան 500 րուբլի։

✦ Մայիսի 15-ին նշանակված է Կովկասեան Կայսերական Բժշկական Ընկերութեան անդամների հերթական նիստը։

✦ Ժողովրդական համալսարանի Թիֆլիսի ընկերութեան օգտին մայիսի 27-ին Մուշտայիդի այգում տեղի կունենայ ժողովրդական դրօսանք։ Այգում, ի միջի այլոց, բժ. Սօրօլևսկին ցոյց կը տայ կենտրօնական Աֆրիկայում իր լուսանկարած տեսարանները։

✦ Բժ. Վախտանգ Գամբաշիձէն մայիսի 16-ին Ժողովրդական Տանը կարդալու է վրացերէն մի դասախօսութիւն «Մարդու օրգանիզմի թշնամիները» թեմայով։

✦ Մարտի 1—15 Գրօզնայի նաւթային հանքերում աշխատում էին 15 ֆիրմաներ, որոնք ունէին 199 նաւթահորեր, որոնցից աշխատանքի մէջ էին 106։ Ֆիրմաները կապալով վերցրել են 48 նաւթահորեր։ Այդ երկու շաբաթվայ ընթացքում ստացվել է 2.995,390 պուդ նաւթ։

✦ Մենք ստացանք Բագուից մի նոր պարբերական հրատարակութիւն—„Записки Центральнаго Совѣта родительскихъ кружковъ при срѣднихъ учебныхъ заведеніяхъ г. Баку. Выпускъ I“։ Այդ հրատարակութիւնը մի լաւ նախաձեռնութիւն է, որ կարող է նպաստել դպրոցական գործի կանոնաւորման և հասարակական տարրի ուժեղացման նրա մէջ։ Յարմար առիթով աւելի մանրամասն կը խօսենք։

✦ Սուխումի շրջանի Գուդաուտ և Կոդոր գաւառամասերի բնիկ աբխազ ազգաբնակութիւնը ներկայացրել է իշխանութեան 20 հասարակական համախօսականներ, որոնցով խնդրում է միջնորդութիւն յարուցել վերադարձնելու իրան 1658 թ. Զաքարէ կաթուղիկոսի տարած աբխազական սուրբ Մարիամ Աստուածածնի հրաշագործ պատկերը, որ ներկայումս գտնվում է Քութայիսի նահ. Գէլատի վանքում։

✦ Մի խումբ դերասաններ Սևումեանի նախաձեռնութեամբ ամսիս 21-ին Զուբալովի թատրօնում ներկայացնելու են Սեդրակ Թառայեանի «Արշալոյս» պիէսը։ Այդ ներկայացումով համակրող դերասանները նպատակ ունեն աջակցելու հեղինակին։ Հասարակութիւնն էլ անշուշտ իր կողմից անուշադիր չի թողնի և իր ներկայութեամբ կաջակցէ գեղեցիկ գործին։

✦ Թիֆլիսի ոստիկնապետը ոստիկանութեանը յայտնելով, որ շուտով Կովկաս են գալու գիտական հետազօտութիւնների համար կանանց բարձր դասընթացքների ուսանողուհիներ, որոնք այցելելու են Թիֆլիս, Բօրժօմ, Աբասթումանը, Քութայիս, Բաթում և Սև-ծովի ափը, առաջարկում է յիշեալներին ցոյց տալ օրինական աջակցութիւն։

✦ Կովկասեան գլխաւոր իշխանութիւնը թոյլ տուեց Կովկասի բեմերի վրա խաղալ հայերէն՝ 1) «Աշխատանք և կապիտալ», դրամա 4 գործ. հեղ. Վ. Լուչից, թարգմ. Ա. Հասան-Ջալալեանի և 2) «Բնակիչներ», կօմ. 4 գործ. հեղ. Րիշկօվի, թարգմ. Տէր-Ղևոնդեանի։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐԻՑ ԽՕԹԱՅ ՎԱՆՔԻ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԻ ԱՌԻԹՈՎ

Երևան, 20 ապրիլի

«Մշակի» № 68-ում Տ. Նազարեանը, պատասխանելով իմ նոյն թերթի № 55-ում գրած յօդուածին, ասում է, որ Խօթայ վանքի կալուածները Ղարաբաղի «թեմին յանձնված չեն, այլ կտակված. կաթողիկոսանիստ Ղարաբաղը նախ վերածեցին միտրօպօլիտութեան, ապա արքեպիսկոպոս նշանակելով, վերջն էլ սոսկ վարդապետներ էր ուղարկում էջմիածինը, իբրև կօնսիստօրիայի նախանդամ»։ Յետոյ անցնելով այն հարցին, թէ ինչո՞ւ պէտք է այդ կալուածների կառավարութիւնը յանձնվի Երևանի թեմին, ուր այսօրվայ կարող առաջնորդներին կարող է մի անկարողը փոխարինել, ընդդիմախօսս գրում է. «Ճիշդն այն է, որ շուտով ընտրութիւն կայանայ և Ղարաբաղի թեմ. առաջնորդ ընտրվի, որ տէր-տիրական լինի սգաւոր մեր հսկայ աշխարհին»։

Չը նայած որ այսօր ամբողջ կալուածը փչանում և ձեռքից անցնում է, բայց Տ. Նազարեան ցանկանում է թողնել կալուածը նոյն այդ պայմանների մէջ, այն յոյսով, որ կը գայ նոր առաջնորդ և կը բարեփոխէ կալուածների կառավարութեան ձևը։

Բայց մենք վերոյիշեալ մեր յօդուածում ասել և այժմ նորից կրկնում ենք, որ Ղարաբաղի «թեմի այժմեան նոր նշանակված ժամանակաւոր կառավարիչը որքան էլ ընդունակ անձն լինի, դարձեալ ոչինչ չէ կարող անել այդ անբրաւութիւնների դէմ...»։ Թող այդ կառավարիչը լինի միտրօպօլիտ, սինօդի ամբողջ կազմը կամ Երևանի այժմեան առաջնորդը, այդ միևնոյն է, որովհետև «շնորհիւ ճանապարհների բացակայութեան՝ այս կալուածներից դէպի Ղարաբաղ և այլուրեք մի տաշեղի կտոր անգամ չէ անցնում, իսկ անտառներից արտահանվող գերանը անցնում է դէպի Նոր-Բայազէտի գաւառը Ուռումբասարի վրայով, որ ժամամբ սայլի և կառքի ճանապարհ ունի և յարմարութիւններ է ներկայացնում։ Հէնց այստեղ Նոր-Բայազէտի գաւառում, որ ենթարկված է Երևանի թեմի իրաւասութեանը, ոչ մի կօնտրօլ չը կայ, և այդտեղի հոգ. իշխանութիւնը ոչ մի իրաւունք չունի Ղարաբաղի թեմի իրաւունքին յանձնված գործերին միջամտելու։ Ղարաբաղի հոգ. իշխանութիւնը որքան էլ աշխատի, դարձեալ չէ կարող վերջ տալ կալուածներում կատարվող բաշիբօզուկութիւններին. իսկ եթէ կալուածները յանձնված լինէին Երևանի թեմի իրաւասութեանը, այն ժամանակ քարուքանդ կը լինէին այդ աւազակային որջերը, կը նշանակվէր խիստ կօնտրօլ թէ տեղում, թէ սահմանում և թէ գաւառի մէջ, որովհետև այստեղ 10 մատների նման յայտնի են, թէ գերանները և վառելափայտը, ածուխը և այլն Նոր-Բայազէտի գաւառի դէպի ո՛ր գիւղերն են անցնում»։

Կարծեմ շատ պարզ է և հասկանալի։

Այդ կալուածը շնորհիւ իր աշխարհագրական դիրքի անջատված լինելով Ղարաբաղի թեմից՝ ոչ միայն օգուտ չէ տալիս նրան, այլ և փչանում է։

Ասացէք մեզ, ի՞նչ է արել մինչև օրս Ղարաբաղի հոգ. իշխանութիւնը այդ կալուածների վերաբերմամբ և ի՞նչ է վաստակել նրանից. մի՞թէ այն, որ կալուածները շահագործվեցին յօգուտ մասնաւոր անհատների գրպանների. մի՞թէ այն միայն, որ անհագին անտառը ամենաանբարեխիղճ կերպով կտրատվում և ոչնչանում է. մի՞թէ այն, որ կալուածը նոյնիսկ անկարող է վճարելու գանձարանին հասանելի անհագին տուրքը (այս առիթով գոնէ այսպէս են խօսում թերթեր) և գուցէ շուտով անտառի մի մասը աճուրդով ծախվի գանձարանին հասանելիք ապառիկը հատուցանելու համար։

Սխալ միտեմ է, երբ մարդ՝ ապագայում տիրոլիք կարգ ու կանոնի յոյսով՝ այսօր գործերը թողնում է ողբալի ու դէպի կործանում առաջնորդող դրութեան մէջ։

Տ. Նազարեան աւելի շուտ պիտի ցանկանար, որ այդ կալուածների կառավարութեան վերահսկողութիւնը յանձնվի Երևանի թեմին, իսկ օգուտը թող ստանայ Ղարաբաղի թեմը, որովհետև միակ դուռը, միակ ճանապարհը այդ կալուածներից ապրանք արտահանելու համար՝ միմիայն Նոր-Բայազէտի գաւառն է և այդ ապրանքների ծախելու շուկան՝ գլխաւորապէս Նոր-Բայազէտի գաւառը։

Այն ժամանակ, երբ այդ կալուածները յանձնվեցին Ղարաբաղի թեմին, այնտեղ՝ Խօթայ վանքում կար միաբանութիւն, որը այսպէս թէ այնպէս պաշտպանում էր այս կալուածքը, իսկ այժմս այդպիսի մի միաբանութիւն գոյութիւն չունի այդ հինաւուրց վանքում, և կալուածքի մէջ տասնեակ գիւղեր են շարվել, որոնք սկզբից աննշան էին և ժամանակաւոր, իսկ այժմս շատացել են, հաստատվել իրանց տեղերում և անխնայ փչացնում են կալուածը թէ ի վնաս իրանց և թէ վանքի։ Բացի դրանից՝ Նոր-Բայազէտի գաւառի ժողովուրդը Գիւնէյեան անտառը վերջացնելուց յետոյ անցել է Խօթայ վանքի անտառին։ Եւ այսպէս՝ հանգամանքները փոխվել են, հետևապէս այժմս մնում է այդ կալուածների կառավարութեան գործը բոլորովին նոր հիմքերի վրա դնել։ Միակ միջոցը մեր առաջարկութեան իրագործումն է։ Այս կալուածի կառավարութեան գործը վերջ ի վերջոյ պէտք է կենտրօնանայ Նոր-Բայազէտում, իսկ վերահսկողութեան իրաւունքը պէտք է յանձնվի Երևանի թեմին։

Հոգ. իշխանութիւնը պարտաւոր է չը յետաձգել այս կարևոր հարցի լուծումը։ Որքան վաղ, այնքան լաւ։ Ար. Տ.-Աբր.

ՄԻ ԲԱՆԱԿՌՒԻ ԱՌԻԹՈՎ*)

(Նամակ խմբագրութեան)

Ես չեմ կարող առանց պատասխանի թողնել Լէօի մեծ յօդուածը իմ դէմ (տես «Հօրիզօն» № 94)։ Անհրաժեշտ է պարզել հասարակութեանը «Հօրիզօնի» խմբագրի իսկական նուիրական մտքերը։ Ասում եմ իսկական, որովհետև Լէօն իր յօդուածներում այնպիսի խօսքեր է գործ ածում, որոնք կարող են շփոթեցնել և երևի շփոթեցնում են շատերին։ Ես չեմ սխալվի, եթէ ասեմ, որ նրա վերջին յօդուածի գլխաւոր նպատակն է շփոթեցնել իր ընթերցողներին, համոզել նրանց, որ մենք, այսինքն ես և Երուանդը, պահպանողական ենք, իսկ ինքը ազատամիտ։ Լէօն գրում է ի միջի այլոց իմ մասին. «Քսաներորդ դարում եկեղեցական ժողով կազմել և քննել, թէ պէ՞տք է պատարագ անել, օրը քանի՞ անգամ ժամ ասել, ե՞րբ աղօթքը կարդալ և ո՞րը թողնել։ Ամօթ է վերջապէս, պ. Պիչիկեան։ Ես, պահպանողականս, ամաչում եմ ձեր փոխարէն»։ Լէօն մեր դէմ դիմեց շատ հին և փորձված միջոցի։ Նա սկսեց մեղադրել մեզ այն բանի մէջ, ինչ բանի մէջ ես էի մեղադրում նրան։ Բայց ես աւելի լաւ կարծիք ունեմ «Հօրիզօնի» ընթերցողների մասին, քան նա։ Այժմս մենք ունենք գիտակից ընթերցող, որին հեշտ չէ մոլորեցնել։ Այժմեան ընթերցողը այնքան զարգացած է, որ ֆրազներով խաբել նրան շատ դժուար է։ Ես կաշխատեմ ցոյց տալ, որ Լէօի վերջին յօդուածը իմ և Երուանդի դէմ՝ զուրկ է ոչ միայն անաչառութիւնից, այլ և անկեղծութիւնից։ Սկսենք Լէօի հակասութիւններից։ Տրամաբանութիւնը պահանջում է, որ մենք միևնոյն առարկայի մասին իրար հակասող կարծիքներ չը յայտնենք։ Ենթադրենք մի րօպէ, որ ես սկսեցի Լէօի մասին հետևեալ մտքերը յայտնել. «Լէօն չը գիտէ ոչ ընդհանուր, ոչ հայոց պատմութիւն, որովհետև պատմութիւնը գիտութիւն է, որի օրէնքները պարզել են Բօկլ, Կօնտ, Սպենսեր և այլք։ Լէօն չը գիտէ այդ գիտնականներին, չը գիտէ սօցիօլօգիա, պատմափիլիսօփայութիւն, հետևապէս չէ կարող գիտնականօրէն վերաբերվել դէպի մեր անցեալը։ Նա կարող է գիտենալ անթիւ փաստեր, թւեր, անուններ, բայց պատմութիւն չէ» (տես Бокль, «Ист. цив. въ Анг.», глав. I)։ Եթէ այդ մտքերից յետոյ ես գրէի, որ Լէօն գիտէ պատմութիւն, ես կընկնէի հակասութեան մէջ։

Ես այժմ ցոյց կը տամ, որ Լէօն իմ և Երուանդի մասին յայտնում է իրար բոլորովին հակասող կարծիքներ։ Սկսենք Երուանդից։ Ի՞նչպէս է հասկանում Լէօն Երուանդին։ «Հօրիզօնի» № 61-ում նա ագևորութեամբ խօսում է լուսաւորչական եկեղեցու մասին և յետոյ գրում է. «Եւ երբ այսօր կարծում էք, թէ այդ դարաւոր հիմնարկութիւնը այլևս պէտքական չէ, դուք այն հարցը պէտք է տաք ձեզ, թէ ի՞նչ կը հրամայէ նրա իսկական տէրը՝ հայ ժողովուրդը»։ Հարցը, այսպիսով, ոչ թէ մանր մունր փոփոխութիւնների մասին է, այլ աւելի էական, սկզբունքային է։ «Հօրիզօնի» № 88-ում Լէօն բոլորովին պարզ կերպով բնորոշում է Երուանդի «ռէֆօրմները»։ Ահա Լէօի իսկական խօսքերը. «Երիցեանը պաշտպանում է Երուանդին, որի ռէֆօրմն է ջնջել ամեն մի դաւանանք, եկեղեցի, էջմիածին, վարդապետ, եպիսկոպոս»։ Երուանդը այսպիսով Լէօի համար ծայրայեղ ազատամիտ, մեր եկեղեցին քանդող մի ույժ է։ Այդ կարծիքը կարող է լինել ուղիղ կամ սխալ, բայց դա մի որոշ, շատ որոշ կարծիք է։ Եթէ Լէօն լինէր հետևողական, նա բոլոր իր յօդուածներում նոյն մտքերը կը յայտնէր, նոյն դիրքը կը պահպանէր։ Եթէ նա այդպէս անէր, մենք կասէինք, թէ Լէօն պահպանողական է, բայց և անկեղծ է։ Լէօն ազգի տեսակէտից գտնում է եկեղեցին օգտակար, նա համոզված է, որ եթէ քանդվի եկեղեցին, կը քանդվի և ազգը, հետևապէս նա պիտի կռուի Երուանդի դէմ, որը չէ ճանաչում «դաւանանք, եկեղեցի, էջմիածին, վարդապետ, եպիսկոպոս». դա պարզ և հասկանալի մի կարծիք և դիրք է։

Բայց նա չը կարողացաւ մնալ հետևողական և ազնիւ՝ դէպի իր հակառակորդը։ Ցանկալով վարկաբեկ անել ինձ և Երուանդին, նա փոխեց իր դիրքը և սկսեց ամբաստանել մեզ նոր դիրքերից։ Սկսեց մեղադրել Երուանդին... կղերականութեան մէջ։ «Т. П.»-ի № 90-ում Լէօն գրում է. «Պիչիկեան դնում է «որդիների» շարքում այնպիսի մի եկեղեցական և կլերիկալ (церковникъ и клерикалъ) ըստ էութեան, ինչպէս է իրօք ռէֆօրմատոր Երուանդը»։ «Հօրիզօնի» № 94-ում նա հեգնօրէն գրում ինձ. «Իսկ դուք, որ ուզում էք դաւանական հին, բորբոսնած, միջնադարեան անէծքներով ծածկված ֆօրմուլներ տալ, դուք ազատամիտ էք»։ Մեր առաջն է աչկառա, բացարձակ հակասութիւն։ Կամ Երուանդը ուզում է «ջնջել ամեն մի դաւանանք, եկեղեցի, էջմիածին, վարդապետ, եպիսկոպոս» (տ. «Հօր.» № 88) կամ նա «церковникъ, клерикалъ» է։ Միաժամանակ չէ կարելի լինել եկեղեցու թշնամի և կղերական։ Դրանք իրար հակասող երևոյթներ են։ Հակասութիւնը, կրկնում եմ աչկառա է։ Ընթերցողը, երևի, կը զարմանայ, թէ ինչպէս է, որ մի հին, փորձված գրող թոյլ է տուել իրան այդպիսի մի բացարձակ հակասութիւն։ Մի՞թէ նա այնքան միամիտ է։ Այստեղ միամտութեան բան չէ։ Մեր առաջն է կռուի անազնիւ տակտիկա։ Լէօն ուզում է վարկաբեկ անել Երուանդին և դրա համար դիմում է ամեն մի միջոցի։ Հասարակութեան մի մասի համար, որը սրտով կապված է իր եկեղեցու հետ, Լէօն գրում է, թէ Երուանդը ուզում է քանդել մեր սուրբ, դարաւոր, ազգային եկեղեցին. իսկ միւս մասի համար, որը հոգով հեռու է եկեղեցուց, նա գրում է, թէ Երուանդը եկեղեցական է, կղերական։ Լէօն շատ լաւ գիտէ Երուանդի ինչ լինելը, բայց նա չունի քաջութիւն պարզ, ազնիւ միջոցով կռուելու Երուանդի դէմ, յանուն իր պաշտած եկեղեցու։

Լէօն կեղծում է։ Այն ընթերցողների համար, որոնք չեն կարդացել Երուանդի, «Հայոց եկեղեցու վերանորոգութեան խնդիրը», ես կը բերեմ մի քանի տողեր։ «Իւրաքանչիւր ոք,—գրում է Երուանդ,—ամեն առանձին անհատ նոյնքան մօտ է իր Աստուծոն, որքան միւսը, և կարիք չունի ոչ մի միջնորդի. նա կարող է միշտ անմիջական յարաբերութեան մէջ մտնել իր Աստուծոյ հետ, և դրա համար ոչ զոհ է պէտք, ոչ քահանայ։ Իսկ եթէ այժմ բոլոր քրիստոնէական եկեղեցիներում, ուրեմն նաև մեզանում, հոգևոր զինուորութիւն, քահանայութիւն կայ, այդ ոչ թէ իդէալ պէտք է համարել, այլ քրիստոնէական հասկացողութեան անկումն այն իդէալից, դէպի ուր վե-

*) Թողնելով Ի. Պիչիկեանի յօդուածի պատասխանատուութիւնը հեղինակի վրա, խմբագրութիւնը յոյս ունի մի ուրիշ անգամ կանգ առնել նրա շօշափած մի երկու կէտերի վրա և յայտնել իր կարծիքը։ Խմբ.

բազմաթիւ անհրաժեշտ է» (էջ 33)։

Լէօն ինձ էլ իր վերջին յօդուածում («Հոր.» № 94) [illegible] («Հոր.» № 91) [illegible]

ները։ Եւ միայն այդ տեսակէտից ես թանգ եմ գնահատում Երուանդին։ Երուանդի կրօնը՝ մահ է ժողովրդական սնահաւատութիւնների, մոլեռանդութեան։

Ընթերցողը, յոյս ունեմ, լաւ է հասկանում ով է «տիրացու», Լէօ՞ն թէ մենք։ Այժմ ես պիտի ցոյց տամ նրա մի ուրիշ սուտ մեղադրանքը մեր դէմ։ Նա գրում է, որ մենք ուզում ենք մեր նոր թխած կրօնը պարտադիր անել ժողովրդին։ Այդ մեղադրանքը ոչ միայն անհիմն է, այլ և ծիծաղելի։ Անկիրթ գիւղացուն ստիպել, որ դառնայ պանթէիստ՝ դրանից աւելի տարօրինակ, զաւեշտական բան ես կեանքումս չեմ լսել։ Միայն ֆանտազեօրը կարող է ցանկանալ բարոյական և փիլիսոփայական բարձր գաղափարները պարտադիր դարձնել մասսաների համար։ Ես ոչ մի յօդուածում այդպիսի տարօրինակ ցանկութիւն չեմ յայտնել։ Եւ ինչ որ նա գրում է բռնութեան, պարտադիր հայեացքների մասին՝ դատարկ զրպարտութիւն է։ Երուանդը գրում է. «Պարտադիր ընդունելի եկեղեցական դաւանանքի մասին խօսք չէ կարող լինել» (եր. 47)։ Ամեն մարդ կատարեալ ազատութիւն ունի մտածել կրօնական հարցերի մասին այն, ինչ ցանկանում է։ Երուանդը խնդրում էր միայն մի բան՝ մտքի ազատութիւն, ուրիշ ոչինչ։ Նրան չը տուին այդ իրաւունքը։ Չը պատասխանեցին խնդրին։ Եւ նա հեռացաւ Էջմիածնից, վերջապէս հասկանալով որ ինչպէս աշխարհական՝ նա աւելի լաւ և ազատ կարող է տարածել իր մտքերը։ Պարտադիր նոր կրօն, պարտադիր պանթէիզմ՝ դա Լէօի ֆանտազիան է։

Այսպիսով մենք ոչ մոլի և խնկի սիրահար ենք, ոչ էլ ուզում ենք զօռով ժողովրդի շլնքին փաթաթել մեր պանթէիզմը։ Մենք ուզում ենք խաղաղ, խօսքի և գրչի միջոցով տարածել մասսաների մէջ գիտնական հոգի։

Որովհետև յօդուածս երկարում է, ես ստիպված եմ շատ կարճ, հակիրճ կերպով պարզել Լէօի միւս սխալները։

1) Եկեղեցի և ազգութիւն։ Քննելով մեր պատմութեան էվօլիւցիան 50-ական թւականներից, ես ցոյց տուի, որ այդ ժամանակից գոյացաւ մեր մէջ բաւականին հարուստ աշխարհական կուլտուրա, իսկ եկեղեցին կուլտուրապէս սնանկացաւ։ Նոյն էվօլիւցիան պատահել է իր ժամանակին բոլոր եւրոպական երկիրներում (տես Բօկլի հռչակաւոր գիրքը)։ Ալ. Քալանթարն էլ «Մշակում» յայտնեց նորերս նոյն միտքը։ Իսկ Լէօ՞ն։ Լէօն կամ չէ հասկանում այդ էվօլիւցիան, կամ չէ ուզում ընդունել նրա անհրաժեշտութիւնը։ Ես ասում եմ, որ մենք այսօր ազգ ենք ոչ թէ շնորհիւ Մաշտոցի, Նարեկացու և ուրիշ եկեղեցական գրքերի. մենք ազգ ենք շնորհիւ մեր բանաստեղծների, վիպասանների, հրապարակախօսների, ուսուցիչների, դերասանների։ Առաջ մենք կրօնական համայնք էինք։ Այժմ՝ ազգ ենք։ Առաջ լուսաւորչական էինք։ Հիմա՝ հայ ենք։ Այսպիսով կարելի է յարգել ազգութիւնը և բոլորովին այլ կերպ վերաբերուել դէպի լուսաւորչական եկեղեցին։ Վրացիները չունեն առանձին եկեղեցի, բայց ազգ են։ Եթէ Լէօն սիրահար է եկեղեցու, այդ նրա բանն է։ Միայն թէ նա այդ իր հակումները չը կապէ ազգաշինութեան հետ։

2) Կաթողիկոսների այժմեան կուլտուրական դերը։ Երբ Խրիմեանը մեռաւ, ռուս մամուլում (տես „Жизнь“, „Т. Л.“) սկսեցի արծարծել պասսիվ բօյկօտի միտքը դէպի կաթողիկոսական ընտրութիւնները։ Հայկական կեանքում առաջին անգամն էր, որ հարց էր դրվում մամուլում՝ մասնակցե՞լ թէ ոչ ընտրութիւններին։ Մեր միտքն այն էր, որ կաթողիկոսների այժմեան նշանակութիւնը այնքան չնչին է, որ չարժէ ժողովրդին զբաղեցնել այդպիսի հարցերով։ Հիմա Լէօն գրում է, որ մի ինչ-որ հայ ուսանող դիմեց ամենանշանաւոր սօցիալիստ մտածողներին և բոլորն ասացին, որ պէտք է մասնակցել ընտրութիւններին։ Ինչու այդ թանգագին լուրն իր ժամանակին չը տպեցին մամուլում։ Եւ ովքե՞ր են այդ ամենանշանաւոր, բայց մեզ անյայտ մտածողները։ Չէ՞ կարելի նրանց անունները իմանալ, նոյնպէս այն՝ թէ ինչու նրանք այդպիսի մի կարծիք են յայտնել։ Մինչև մենք պարզ, որոշ կերպով չիմանանք այդ բանը, մեզ համար ոչ մի նշանակութիւն չեն կարող ունենալ այդ անյայտ մարդկանց կարծիքները։

Մեր ուսումնարանների վատ դրութեան ամենագլխաւոր, ամենաէական պատճառը՝ փողի պակասութիւնն է։ Առանց միջոցների ոչինչ չէ կարելի անել։ Եւ այդ ամենամեծ հարցում Կաթողիկոսը անզօր է մի բան անելու։

3) Լէօի թայֆայականութիւնը։ Մեր սկզբունքային տեսակէտից մենք բոլորովին անտարբեր ենք, թէ ո՞վ է կաթողիկոս։ Մենք գործ ունենք ամբողջ հասարակական գրուպաների հետ, և ոչ անձնաւորութիւնների։ Անձնաւորութիւնները մեզ հետաքրքրում են՝ ինչպէս մի որոշ հասարակական դասակարգի ներկայացուցիչներ։ Եւ մամուլում բաւականին այդպիսի փաստեր տպվեցին վերջին տարին։ Եւ համարեա բոլոր տեղական թերթերը լուրջ և անաչառ կերպով լուսաբանում են Էջմիածնի այժմեան կարգերը։ Միայն մի թերթ կայ, մի «ազատամիտ» թերթ, որ անպայման պաշտպան է այժմեան Էջմիածնի կարգերին. դա Լէօի «Հօրիզոնն» է։ Լէօի թայֆայականութիւնը այստեղ անսահման է, ապշեցուցիչ։ Նա դարձել է կամաւոր և ջերմեռանդ ադվօկատ, որը պատրաստ է իր կլիենտների համար ոտնակոխ անել ամեն մի արդարութիւն։ Երուանդը անբաւական է Էջմիածնից. Լէօն սկսում է հալածել նրան։ Շուշու ամբողջ ազգաբնակութիւնն ուզում է Բենիկին և չէ ուզում Մեսրոպին։ Լէօն այստեղ էլ կատարում է իր դերը։ Նա ծաղրում է շուշեցիներին։ Ա՞յդ է ձեր ազատամտութիւնը, այդպէ՞ս էք դուք յարգում ժողովրդի կամքը։ Կոնդակը 7—8 ամիս պահում են, որ զարդարեն ինչ-որ նկարներով։ Բոլոր լրագիրները գտնում են այդ բանը տարօրինակ։ Միայն «Հօրիզոնը» հակառակ կարծիք է յայտնում։ Լէօն երբեք չէ մոռանում իր ադվօկատի դերը։ Այս հարցերում իր թայֆայականութեան մէջ Լէօն շատ հետևողական է։ Այստեղ ազգի և եկեղեցու բարդ հարցերը չեն, որտեղ նա կարող է շփոթվել, այսօր այսպէս ասել, վաղը այնպէս։ Ինչ էլ որ պատահի Էջմիածնում սխալ, ապօրինութիւն, մտքի հալածանքը պէտք է անպայման պաշտպանել Էջմիածնի վարիչներին։ Դրանից էլ հեշտ բա՞ն։

Ես վերջացրի։ Բայց ես կը ցանկանայի յիշեցնել ընթերցողին մի տխուր, շատ տխուր, բայց մեր ժամանակներում սովորական մի աղէտ։ Ղարաբաղի Թալիշ և Բադարա գիւղերում սկարլատինայից մեռել են մօտ 400 մարդ։ Անհոլի կորուստ, զարհուրելի զոհեր։ Բայց ինչպէս կարող էր այդպիսի մի մեծ աղէտ պատահել։ Ի՞նչ աբին գիւղացիք՝ կռւելու հիւանդութեան դէմ։ Ահա լսեցէք ինչ արին։ Բադարեցիք համարելով հիւանդութիւնը Աստուծոյ ղրկած անխուսափելի պատիժ՝ չը դիմեցին ֆէլդշերին։ Նրանք դիմեցին չոր քարերին, քահանաներին, սրբավայրերին։ Կանայք, հիւանդ մանուկների մայրեր, փնթփնթում էին իրանք իրանց. «Հողեմ դոխտուրի գլուխը։ Իմ խոխի դարդը նրան չեն տուել. ո՞վ ա գիտում դեղ տայ, սպանի. խէ, նա Աստուած ա. մենք Աստծու ու նրա սրբերի եսիրներն ենք. ուզեն՝ կը տանեն իրանց կուշտը... ծառայ եմ նրանց սուրբ զօրացը» («Հօրիզոն» № 91)։ Այդ յօդուածի հեղինակը, Ստ. Տէր-Աւետիքեան, իրանից աւելացնում է. «Ասողներ կան, թէ պէտք է անպայման յարգել հաւատացողների հաւատը։ Մի՞թէ մասնանշված ահռելի աղէտների գլխաւոր աղբիւր՝ կոյր հաւատն էլ պէտք է յարգել ու հետևաբար ոչինչ չանել նրա դէմ»։ Գիտէ՞ք, Լէօ, ում է ուղղված ձեր աշխատակցի այդ հարցը։ Ձե՞զ. չէ՞ որ դուք էիք, որ նորերս գրում էիք այդ «յարգանքի» մասին։ Ցարգեցէք, ինչքան ուզում էք, միայն հասկացէք, որ թէ Եւրոպայում, թէ Ռուսաստանում այն մարդիկ, որոնք «յարգում են» մասսայական, մոլեռանդ կոյր հաւատ, կոչվում են... պահպանողական։ Իսկ ազատամիտները նրանք են, որոնք մամուլի, խօսքի, ժողովների միջոցով կռւում են այդ կոյր մասսայական հաւատի դէմ։ Բայց հայերը տարօրինակ մարդիկ են։ Նրանք համարում են «ազատամիտ» այն հրապարակախօսներին, որոնք յարգում են միայն «16 դարեր» և Բադարի գիւղացու կրօնական մոլեռանդութիւնը։

Դա զուտ հայկական «ազատամտութիւն» է։

Ի. Պիչիկեան

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

11 մայիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը Պետական Դումային ներկայացրեց մի օրինագիծ ռուսական համալսարանների կանօնադրութեան մասին։

Հրդեհը «Օտտոման» ծխախոտի ֆաբրիկայում վնաս տուեց 60,000 րուբլու։

Ի նկատի ունենալով, որ այս տարի առատ բերք է սպասւում Հիւսիսային Կովկասում և Դոնի շրջանում, Վլադիկավկա-

գեան երկաթուղային վարչութիւնը պատուէր տուեց 2000 ծածկած ապրանքային վագոնների։

[illegible]

ՄՕՍԿՎԱ. [illegible]

[illegible] 10,000 րուբլի [illegible]

[illegible] 169,000 րուբլի [illegible] 142,000 [illegible]

[illegible]

կեան մեկնեց Պետերբուրգ։

ՎԱՐՇԱՎԱ. Սենատոր Նէյդգարդը մօտ 20 խուզարկութիւն կատարեց։

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ամառնային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ մարդատար № 12 գնացքը՝ 2 ժ. 38 ր. ցերեկ., Գանձակ է հասնում 9 ժ. 9 ր. երեկ., Եւլախ՝ 11 ժ. 20 ր գիշերվայ, Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 16 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 8 ժ. 1 ր. առաւօտ., Բագու՝ 8 ժ. 48 ր. առաւ.։ Արագ № 2 գնացքը՝ 8 ժ. 15 ր. առաւ., Գանձակ է հասնում 1 ժ. 28 ր. ցեր., Եւլախ՝ 3 ժ. 6 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 7 ժ. 15 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 10 ժ. 8 ր. գիշ., Բագու՝ 10 ժ. 53 ր. գիշ.։ Պոստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 4 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 4 ժ. 18 ր. գիշ., Եւլախ՝ 6 ժ. 26 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 23 ր. առաւ., Բալաջարի՝ 3 ժ. 13 ր. ցեր., Բագու՝ 4 ժ. 45 ր. ցեր.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ պոստատար № $^{74}/_{75}$ 12 ժ. 22 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 11 ժ. 21 ր. առ., Էջմիածին կայար.՝ 4 ժ. 49 ր. ցեր., Նախիջևան՝ 10 ժ. 51 ր. գիշ.. Ջուլֆա՝ 12 ժ. 29 ր. գիշ.։ Ապրանքատար-մարդատար՝ 4 ժ. 15 ր. ցեր., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 3 ժ. 10 ր. գիշ., Էջմիածին՝ 8 ժ. 38 ր. առաւօտեան, Երևան՝ 10 ժ. 9 ր. առ.. և սրանից գէնը այլեւս չէ գնում։

ԲԱԹՈՒՄ՝ մարդատար № 5՝ 7 ժ. 31 ր. երեկ., Միխայլօվօ է հասնում 11 ժ. 45 ր. գիշ., Բաթում՝ 9 ժ. 30 ր. առաւ.։ Պոստատար № 3՝ 12 ժ. 24 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 5 ժ. 47 ր. երեկ., Բաթում՝ 3 ժ. 25 ր. գիշ.։ Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 36 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 2 ժ. 39 ր. գիշ., Բաթում՝ 10 ժ. 49 ր. առաւօտեան։

ԲՈՐԺՈՄ՝ մարդատար № $^{7}/_{8}$ 8 ժ. 28 ր. առ., Միխայլօվօ է հասնում 12 ժ. 42 ր. ցեր., Բօրժոմ՝ 2 ժ. 3 ր. ցեր.։ Մարդատար № $^{9}/_{10}$ 3 ժ. 36 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 7 ժ. 56 ր. երեկ., Բօրժոմ՝ 9 ժ. 13 ր. գիշերվայ.

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ պոստատար № 3՝ 12 ժ. 24 ր. ցեր.։ Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 36 ր. գիշ.։ Մարդատար № 11՝ 6 ժ. 58 ր. առ. (այս գնացքը Բաթում չէ գնում)։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 7 ժ. 25 ր. առաւ.։ Պոստատար № 4՝ 9 ժ. 4 ր. երեկ.։ Մարդատար № 6՝ 11 ժ. 4 ր. առ. (այս գնացքը Բագու չէ գնում)։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պոստատար № $^{72}/_{73}$՝ 6 ժ. 8 ր. առաւ.։ Մարդատար-ապրանքատար՝ 6 ժ. 33 ր. երեկոյեան։

ԲՈՐԺՈՄԻՑ՝ մարդատար № $^{9}/_{10}$ 8 ժ. 8 ր. երեկ.։ Մարդատար № $^{7}/_{8}$ 6 ժ. 28 ր. առաւ.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—11 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։

Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.

Ա. Մ. ՓՈՒԴԻՆՈՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐՇԱՑ—$12^1/_2$—$1^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.։

Բ. Գ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—$1^1/_2$—2 ժ. ներքին և երեխայոց հ.

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Մ. Ֆ. ԲՈՂԴԱՆՈՎԱ—$9^1/_2$—1 ժ., պլոմբներ և արհեստական ատամներ։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Պ. Ս. ԶԻԼԲԵՐՇԱՑ—6—$6^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.։

Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Մ. Ֆ. ԲՈՂԴԱՆՈՎԱ—6—7 ժ.։

Վճարը 50 կ.։ Չքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նախասարդեան

103. 0—50

ԲԺԻՇԿ

Խ. Բ. ՄԵԼԻՔ-ԷՅՆԱԹԵԱՆ

ՏԵՂԱՓՈԽՎԵԼ Է ՊԵԱՏԻԳՈՐՍԿ,

ուր ամառը կընդունէ հիւանդներին։

Սիֆիլիս, միզասեռական և վեներական հիւանդութիւններ։

(Ե. Հ. Կ.) 955. 100—90

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԴԻՄՈՂ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻՆ!

ԴՈԿՏՈՐ Ա. ՑԱՀՐԱՋԵԱՆ

(Նախկին պրոֆ. [illegible])

[illegible]

Հասցէն՝ Berlin—Charlottenburg, Leibnizstr. 29.

(ե. հ. կ.) 523. 5—2

[illegible]

ՖԵԼԴՇԵՐ-ՄԱՍՍԱԺԻՍՏ

Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆ

[illegible] (спринцов.), [illegible] (втираніе) [illegible]

թիւն, ծաղկահատութիւն։ Օտարերկրեայ հիւանդներին ցոյց է տալիս մասնագէտ հմուտ բժիշկներ։ Խորհուրդը 50 կոպ.։ Ընդունելութիւնը՝ կանանց—3—$3^1/_2$ ժ., տղամարդկանց—$3^1/_2$—$4^1/_2$ ժ.։ Семеновская ул., № 9.

(կ. հ.) 77. 50—29

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՄԱՌԱՅԻՆ

ՀԱՄԻԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

Յ. Զ. Տէր-Ստեփանեանցի

ԲԱՑՎՈՒՄ ԵՆ ՅՈՒՆԻՍԻ 1-ԻՑ

Միխայլովսկի պր. № 16—18.

«ԳՈՒՏՏԵՆԲԵՐԳ» գրավաճառանոցում վաճառվում է.

ԱՐԱՔՍԵԱՆ

„ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ“

Ժողովածու Ա.

Բովանդակութիւն.—1) Թանգագին համբոյր. 2) Ցանկալին և անպասելին. 3) Լուսանկարչական պատուհաս. 4) Բաբելոնեան խառնակութիւն. 5) Աւետիս աղա. 6) Շփոթված ծառայ։

Հրատ. «Գուտտենբերգի»։ Գինը պօստի ծախքով 1 ր.։

ՆՈՐ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ «ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԹԱՏՐՈՆ», Ժողովածու Բ.

Բովանդակութիւն.—1) Գող. 2) Պաշտօնս է խափել. 3) Զօրանչի գալուստը. 4) Կրէչինսկի խրկայով. 5) Սիրահարված մայոր. 6) Արեան դէպք։

Հրատար. «Գուտտենբերգի»։ Գինը պօստի ծախքով 1 ր.։

„ՀԻԴՐԱ“ ԴՐԱՄԱ 5 ԱՐԱՐՈՒԱԾՈՎ

Թարգմ. ֆրանս. Վ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

Հրատար. «Գուտտենբերգի»։ Գինը պօստի ծախքով 50 կոպ.։

Փողի փոխարէն կարելի է ուղարկել մարկաներ։

Դիմել՝ Тифлисъ, Книжн. магаз. „Гуттенбергъ“. Г. И. Галустяну.

(օ. մ.) 532. 3—1

ՄԻ ՎԱՐԺՈՒՀԻ (ՀԱՅՈՒՀԻ),

որ հիմնաւորապէս գիտէ ֆրանսերէն և երաժշտութիւն (դաշնամուր) և ունի 9 տարվայ փորձառութիւն, նոյնպէս ծանօթ է ռուսաց տարրական լեզուին, ցանկանում է ունենալ դասեր ինտելիգենտ ընտանիքներում։ Համաձայն է ուրիշ քաղաքներ ևս գնալու։ Կարող է ընկերակցել արտասահման ճանապարհորդողներին իբրև թարգման։ Հասցէն տեղեկանալ «Մշակի» գրասենեակում։

2 զգեստացու 5 ր. 25 կ.-ով

Տարածելու նպատակով՝ 12 ր. փոխարէն ուղարկում եմ 5 ր. 25 կոպէկով հետևեալ զգեստացու 2 կտոր. 1) $4^1/_4$ արշ. ֆրանսիակ. տրիկօ, շատ ամուր, գործնական և մոդայիկ նկարներով բրդէ կտոր՝ տղամարդ. զգեստի համար. 2) 8 արշ. «Անգլէյա» կտոր՝ կանանց համար զգեստացու, միանգամայն մոդային և գեղեցիկ բրդէ կտոր։ Այդպիսի 2 կտոր յաւ տեսակից՝ ուղարկում եմ 5 ր. 75 կոպէկով։ Ճանապարհածախքը 55 կ., Արևմտ. Սիբիր—95 կ., իսկ Արևել. Սիբիր - 1 ր. 35 կ.։ Երկու և աւել զոյգ կտոր բերել տալուց՝ ճանապարհածախքը մեր հաշւին, բացի Արևմտ. և Արևել Սիբիրից, ուր ուղարկվելու աւել հաշւվում է ճանապարհածախքի տարբերութիւնը համաձայն պօստային սակագնի։ Ուղարկում եմ պօստով, վերադիր վճ., առանց կանխավճ.։ Առանց ռիսկի։ Լրիւ երաշխաւորութիւն։

ՓՈՂԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁՆՈՒՄ ԵՄ

եթէ ուղարկածս ապրանքը դուր չը գայ։ Պահանջները հասցէագրել՝

г. ЛОДЗЬ, въ фабр. шерстяныхъ издѣлій

ЗИГМУНТА РОЗЕНТАЛЯ. № 5. В.

Թղթակցութիւնները ռուսերէն։

(В. 32209) 496. 1—1

(П 43004) 447. 10—6

Լոյս է տեսել

Հայոց Ազգագրական Ընկ. հրատարակութեամբ պատկերազարդ

Ազգագրական Հանդէս

1910 թ. № 1. (XIX) գիրք.

1 գրքի գ. է 1 ր. 2-ի՝ 3 ր., 4-ի՝ 5 ր.։

Դիմել՝ Въ редакцію „Азгагракавъ Андесъ“ Тифлисъ, Вельяминовская 14.

(չ. ու. կ.) 5—5

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱԳԵՆՏ

Տեղական եւ օտար քաղաքների լրագիրների ու ամսագիրների համար։

Մ. Ա. ԳԱՖՕՆԻԱ

Ընդունվում են ձեռնտու պայմաններով ամեն տեսակ յայտարարութիւններ՝ ինչպէս տեղական, նոյնպէս եւ օտար քաղաքների լրագիրների ու ամսագրերի համար։ Իմ ծառայութիւնից օգտվել ցանկացողներին խնդրում եմ դիմել այս հասցէով. Тифлисъ, Великокняжеская, № 40.

Տելեֆօն № 216.

(ե.հ.շ) 339. 15—15

Կովկ. Հայոց Բարեգ. Ընկերութեան գրասենեակում վաճառվում են Ա. Պօղոսեանի նուիրած հետեւեալ գրքերը.

1) Ս. Մեսրոպ, Լէօի	գինը 75 կոպ.
2) Ինքնակոչ իշխանը, Վիլհէլմ Հաուֆի	» 10 »
3) Փնջիկ, մանկ. երգ. եւրոպ. նոտան., Ա. Մանուկեանի	» 30 »
4) Պատմուածքներ կենդանիների կեանքից	» 40 »
5) Ժողովրդական պատմուածքներ, Ա. պրակ, Լ. Տօլստոյի	» 30 »
6) » » Բ. » » »	» 20 »

Հատով գնողներին 25% զեղջ, իսկ գումարով գնողներին առանձին պայման։ Թիֆլիսից դուրս պահանջվող գրքերի պօստի ծախքը Ընկերութիւնն իր վրա է վերցնում։ Դիմել՝ Тифлисъ, Абасъ-Абадская пл., д. соб., № 7.

(հ. կ. ե.) 531. 3—1

Թիֆլիսում Առևտրական Գիտութիւն Տարածող Ընկերութեան

Առևտրական Դպրոցում

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ տեղի կունենան—պատրաստական (կրտսեր, միջին և աւագ), I և II դասարանների համար մայիսի 26-ից մինչև յունիսի 3-ը։ Խնդրքի և դօկումենտների հետ միասին պէտք է ներկայացնել ի հաշիւ ուսման վճարի 15 ր.։ Աջող քննութիւն չը բռնողներին փողը վերադարձվում է։ Միխայլովսկի պրօսպ. տ. № 16—18.

(օ. մ.) 512. 5—4

Печатается и въ самомъ непродолжительномъ времени поступитъ въ продажу:

„СПИСОКЪ ФАБРИКЪ И ЗАВОДОВЪ РОССІИ“.

Списокъ этотъ съ разрѣшенія Г. Министра Финансовъ и Г. Министра Торговли и Промышленности—составленный Редакціею «Торгово-Промышленной Газеты» и издаваемый Торговымъ Домомъ Л. и Э. Метцлъ и К°,

ЯВЛЯЕТСЯ ЕДИНСТВЕННЫМЪ ОФФИЦІАЛЬНЫМЪ ИЗДАНІЕМЪ

перечня существующихъ въ Европейской и Азіатской Россіи фабрично-заводскихъ предпріятій.

Какъ оффиціальное изданіе «Списокъ фабрикъ и заводовъ Россіи» будетъ заключать въ себѣ точныя данныя о всѣхъ предпріятіяхъ фабрично-заводской промышленности, свыше 30,000 адресовъ, и кромѣ сего, въ немъ будутъ сообщены впервые самыя полныя свѣдѣнія о всѣхъ табачныхъ и спичечныхъ фабрикахъ, сахарныхъ, винокуренныхъ и кирпичныхъ заводахъ, мукомольныхъ мельницахъ и маслодѣльныхъ заводахъ.

Съ выпускомъ этого единственнаго оффиціальнаго изданія торгово-промышленнымъ кругамъ уже не придется прибѣгать къ различнымъ частнымъ аналогичнымъ изданіямъ, которыя, преслѣдуя исключительно коммерческія цѣли и не заботясь нисколько о полнотѣ и точности свѣдѣній, сообщаютъ, якобы по оффиціальнымъ даннымъ, въ спискахъ фабрикъ и заводовъ уже устарѣлыя, крайне неточныя и далеко неполныя свѣдѣнія.

Цѣна «Списка фабрикъ и заводовъ въ Россіи» по предварительной подпискѣ опредѣлена въ 10 рублей за экземпляръ, каковая по выходѣ изданія въ свѣтъ будетъ значительно повышена.

Подписка принимается въ редакціи «ТОРГОВО-ПРОМЫШЛЕННОЙ ГАЗЕТЫ», С.-Петербургъ, Галерная. 24, и въ Торговомъ Домѣ Л. и Э. МЕТЦЛЬ и К°, Москва, С.-Петербургъ, Варшава.

142. 0—7

Типографія „Экономія“ Большая Ванкская № 3.